

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
Καθηγητής : Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος

«Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΑΞΗΣ ΣΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ»
("The Significance Of Requisition In The Current Constitution")

**ΠΟΛΙΤΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ
ΑΜ: 1340200200889
ΑΘΗΝΑ, 2006**

ΠΟΛΙΤΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ
ΑΜ: 1340200200889
Τηλ.6976010545

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ</u>	σελ.3
<u>B. Η ΕΠΙΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ</u>	σελ.5
<u>B.1. Το Δικαίωμα της Ιδιοκτησίας στο Ισχύον Σύνταγμα</u>	σελ.5
<u>B.1.1 Γενικά</u>	σελ.5
<u>B.1.2 Έννοια και Περιεχόμενο</u>	σελ.6
<u>B.1.3 Περιορισμοί</u>	σελ.7
<u>B.2 Ορισμός της Επίταξης Πραγμάτων</u>	σελ.8
<u>B.3 Διαφοροποίηση της Επίταξης:</u>	
➤ <u>B.3.1 Σε Σχέση με την Αναγκαστική Απαλλοτρίωση</u>	σελ.9
➤ <u>B.3.2 Σε Σχέση με την Προσωρινή Στέρηση της Χρήσης και Κάρπωσης της Ιδιοκτησίας του Άρθ.18§5 Σ</u>	σελ.11
<u>B.4 Προϋποθέσεις για την Επιβολή της Επίταξης Πραγμάτων</u>	σελ.12
<u>Γ. Η ΕΠΙΤΑΞΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ</u>	σελ.15
<u>Γ.1 Η Ελευθερία της Εργασίας στο Ισχύον Σύνταγμα</u>	σελ.15
<u>Γ.2 Ορισμός, Εννοιολογικός Προσδιορισμός και Οριοθέτηση της Επίταξης Προσωπικών Υπηρεσιών</u>	σελ.17
<u>Γ.3 Παρεμφερείς Έννοιες</u>	σελ.19

Γ.4 <u>Προϋποθέσεις για την Επιβολή της Επίταξης των Προσωπικών Υπηρεσιών</u>	σελ.22
➤ Γ.4.1 <u>Διαδικαστικές προϋποθέσεις</u>	
➤ Γ.4.2 <u>Ουσιαστικές προϋποθέσεις</u>	σελ.24
Γ.5 <u>Ένα Ιδιαίτερο Ζήτημα: Η Επίταξη και το Δικαίωμα της Απεργίας</u>	σελ.26
Δ. <u>Συμπεράσματα – Τελικές Κρίσεις</u>	σελ.28
- <u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</u>	σελ.29
- <u>SUMMARY</u>	
- <u>ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ</u>	σελ.29
- <u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ.30
- <u>ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ</u>	σελ.33

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η επίταξη πραγμάτων και η επίταξη προσωπικών υπηρεσιών είναι δύο όψεις ενός νομίσματος με μακρά ιστορία στην ελληνική έννομη τάξη. Και οι δύο θεσμοί έγιναν αντικείμενο ποικίλων αντιπαραθέσεων μεταξύ πολιτών και Κράτους από τη μία, θεωρητικών και νομολογίας από την άλλη. Σε μια διαρκή κίνηση προς την τελείωση του κράτους δικαίου¹, έγιναν προσπάθειες, άλλοτε επιτυχείς και άλλοτε όχι, αυτά τα δύο «εξαιρετικά» μέτρα να εξυπηρετήσουν το γενικό συμφέρον, στενεύοντας ταυτόχρονα τα περιθώρια για αυθαιρεσία από την πλευρά της κρατικής εξουσίας.

Η επίταξη πραγμάτων αρχικά αναφερόταν στο άρθ.19 του Συντάγματος του 1927. Ο λόγος που προβλέφθηκε ρητά δεν ήταν άλλος από την αποφυγή της κατάχρησης του θεσμού που είχε ήδη διαμορφωθεί. Αρκετά χρόνια αργότερα, στο Σύνταγμα του 1952, κάτω από την επίδραση μιας καταστροφικής και δύσκολης ιστορικής περιόδου, τέθηκαν αυστηρές προϋποθέσεις για την επιβολή της. Προβλέφθηκαν οι περιπτώσεις κήρυξής της με τρόπο που ομοιάζει σε μεγάλο βαθμό με το σημερινό 18§3 Σ. Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας δεν αρκούσε επουδενί, αν η Διοίκηση επιφύλασσε στον εαυτό της το δικαίωμα να στερεί πράγματα από την ιδιοκτησία των πολιτών ανεξέλεγκτα, έστω και αν αυτό γινόταν για το γενικότερο καλό. Υπήρχε ανάγκη για εξειδίκευση και οριοθέτηση των προϋποθέσεων και των περιορισμών της προς εξυπηρέτηση της ασφάλειας δικαίου και όχι μόνο.

Η επίταξη προσωπικών υπηρεσιών ακολούθησε μια παράλληλη σχεδόν πορεία. Καταρχήν, πρέπει να τονιστεί πως παρότι ρητή και άμεση μνεία της απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας δεν υπήρχε στα ελληνικά Συντάγματα μέχρι το 1975, αυτή η απουσία δε τη νομιμοποιούσε σε καμία περίπτωση. Η αρνητική ελευθερία της εργασίας προστατευόταν εμμέσως από άλλες διατάξεις των προ του 1975 Συνταγμάτων. Ο όρος «πολιτική επιστράτευση» με τη σειρά του, προοίμιο κατά κάποιο τρόπο της σημερινής επίταξης προσωπικών υπηρεσιών πρωτοχρησιμοποιήθηκε στο ν.325/1914. Ξεκίνησε ως εργαλείο ελέγχου των απεργών από την εκτελεστική εξουσία. Το ν.δ.17/1974 προσπάθησε να θέσει όρους και προϋποθέσεις πιο συγκεκριμένους για το εξαιρετικό αυτό μέτρο (που προβλεπόταν πάντως ήδη από τα δικτατορικά κείμενα του 1968 και 1973). Αυτό ναι μεν συνέβη, αλλά το Σύνταγμα του 1975 αμέσως μετά, καθώς και οι μετέπειτα αναθεωρημένες εκδοχές του, έθεσαν το ζήτημα της επίταξης προσωπικών υπηρεσιών σε νέες, καλύτερες και σωστότερες βάσεις. Δυστυχώς, όμως, ακόμα και στις μέρες μας, αφενός δεν έχει εκσυγχρονιστεί-τροποποιηθεί το ν.δ.17/1974 που εξακολουθεί να ισχύει ως ψηφίστηκε παρά το γεγονός ότι περιέχει αντισυνταγματικές διατάξεις και αφετέρου, ο θεσμός της επίταξης προσωπικών υπηρεσιών παραμένει ως

ultimum refugium για την καταστολή απεργιακών κινητοποιήσεων, αν και η λήψη ενός τόσο ακραίου μέτρου δε δικαιολογείται σε πολλές περιπτώσεις.

B. Η ΕΠΙΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

B.1. Το Δικαίωμα της Ιδιοκτησίας στο Ισχύον Σύνταγμα

B.1.1 Γενικά

Στα φιλελεύθερα οικονομικά καθεστώτα ανέκαθεν προστατευόταν η ατομική ιδιοκτησία ως μέσο πραγμάτωσης της οικονομικής δραστηριότητας των ατόμων². Η ατομική ιδιοκτησία ήταν άλλωστε ένα από τα κλασσικά ατομικά δικαιώματα πρώτης γενιάς³ και θεωρείται ως η «εξωτερική σφαίρα της προσωπικής ελευθερίας»⁴.

Έτσι και το ελληνικό Σύνταγμα περιείχε εξ αρχής ειδικές διατάξεις προστατευτικές της ιδιοκτησίας. Το ισχύον Σύνταγμα με το άρθρο 17 και μια σειρά άλλων διατάξεων - άρθρα 18,24,107,109 και 117 - ρητώς αναγνωρίζει και παρέχει προστασία στο ατομικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας (αναγνωρίζεται δε και προστατεύεται και από την ΕΣΔΑ ως «ανθρώπινο δικαίωμα»)⁵.

Το άρθ.17 §1 Σ χρησιμοποιεί μια διατύπωση («τελεί υπό την προστασία του κράτους»), η οποία συνηθίζεται στα κοινωνικά δικαιώματα και παράλληλα βέβαια οριοθετεί την άσκηση των επιμέρους δικαιωμάτων⁶ που απορρέουν από το δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η προστασία της ιδιοκτησίας αποκτά θεσμική διάσταση αφού τελεί σε συνάρτηση με το συγκεκριμένο σκοπό της μη βλάβης του γενικού συμφέροντος. Αυτό σημαίνει πως η ιδιοκτησία αν και θεμελιώδες στοιχείο της έννομης τάξης μας διαμορφώνεται με ταυτόχρονη επιβολή ανάλογων περιορισμών από το νομοθέτη, όπου και όποτε ανακύπτει ανάγκη. Άλλωστε, αν και η ιδιοκτησία ως πραγματικό γεγονός μπορεί να προϋπάρχει της οποιας δικαιοκτικής αναγνώρισής της ή και της ίδιας της έννομης τάξης, ως νομική έννοια είναι δημιούργημα της τελευταίας. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο επιτρέπεται η μεταβολή του προορισμού της, εφόσον αυτό επιβάλλεται από το Σύνταγμα ή γίνεται εν πάση περίπτωση με βάση νόμιμα κριτήρια, καθώς και η θέσπιση περιορισμών στις εξουσίες που πηγάζουν από

τον προορισμό της, εφόσον βέβαια δεν πλήττεται ούτε αυτός ο πυρήνας του δικαιώματος.

Βέβαια, αφού όπως είπαμε το Σύνταγμα εγγυάται και ως θεσμό την ιδιοκτησία, καθίσταται επιτακτική η περιφρούρηση της και μέσω θετικών ενεργειών από το Κράτος. Κατά συνέπεια, η λήψη θετικών μέτρων κατά τις περιστάσεις δεν εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των διοικητικών αρχών αλλά αποτελεί υποχρέωσή τους. Σε περίπτωση δε, που οι αρχές δεν επέμβουν, υπάρχει παράνομη παράλειψη και το Δημόσιο ενέχεται ενδεχομένως σε αποζημίωση γι'αυτήν κατά τα άρθρα 105-106 ΕισΝΑΚ.

B.1.2 Έννοια και Περιεχόμενο

Κατά την ορθότερη άποψη, στην έννοια της ιδιοκτησίας του 17Σ (και του άρθ.1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ) ανήκουν όλα τα περιουσιακά δικαιώματα, εμπράγματα ή ενοχικά καθώς και τα δικαιώματα της πνευματικής, βιομηχανικής ή εμπορικής ιδιοκτησίας. Με άλλα λόγια, ανήκουν όλα τα οικονομικά αποτιμητά δικαιώματα⁷.

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι το Σύνταγμα προστατεύει μόνο την κεκτημένη και υφιστάμενη ιδιωτική περιουσία και όχι την περιουσία του ίδιου του Κράτους (αυτό θα οδηγούσε στο άτοπο να προστατεύεται το κράτος έναντι του εαυτού του). Είναι ιδιάζον το ζήτημα των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, όπου πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής περιουσίας τους και εύκολα μπορούμε να δούμε πως προστατεύεται μόνο η τελευταία⁸.

Όσον αφορά τα σημαντικότερα επιμέρους δικαιώματα που εμπεριέχονται στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας και συνακόλουθα, προστατεύονται από το Σύνταγμα, αυτά είναι τα εξής:

- i. Το δικαίωμα διατηρήσεως της ιδιοκτησίας
- ii. Το δικαίωμα συντηρήσεως της ιδιοκτησίας
- iii. Το δικαίωμα μετατροπής ή μεταποίησης του αντικειμένου της
- iv. Το δικαίωμα χρήσης και κάρπωσης της ιδιοκτησίας
- v. Το δικαίωμα μετακίνησης μη ακινήτων αντικειμένων της ιδιοκτησίας
- vi. Το δικαίωμα διάθεσης του αντικειμένου της

B.1.3 Περιορισμοί

Η αναφορά του άρθ.17§1 Σ στο «γενικό συμφέρον» δεν είναι καθόλου τυχαία. Η προαγωγή του «γενικού συμφέροντος» είναι αυτή που καθιστά θεμιτή την επιβολή αυξημένων, σε σχέση με άλλα συνταγματικά δικαιώματα, περιορισμών στην άσκηση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Αυτοί οι περιορισμοί ανάγονται κυρίως στην σχετικοποίηση της αποκλειστικής χρήσης ή της απόλυτης κάρπωσης της ιδιοκτησίας και δε συνεπάγονται απαραίτητα την καταβολή αποζημίωσης στον ιδιοκτήτη. Προϋποτίθεται πάντως, εκτός από τη θεραπεία του δημοσίου συμφέροντος και την ύπαρξη σχετικού τυπικού νόμου ή κανονιστικής πράξης ύστερα από νομοθετική εξουσιοδότηση, η μη εξαφάνιση ή αδρανοποίηση της ιδιοκτησίας σε σχέση με τον προορισμό της, ότι δηλαδή δεν εκμηδενίζεται πλήρως ή αποδυναμώνεται το δικαίωμα.

Πρακτικά, οι εν λόγω περιορισμοί αποσκοπούν συνήθως στην προστασία του φυσικού ή ανθρωπογενούς περιβάλλοντος⁹, αλλά και άλλων έννομων αγαθών, τα οποία βρίσκουν και αυτά κατά κανόνα μια άμεση ή έμμεση συνταγματική αναγνώριση, όπως για παράδειγμα η δημόσια υγεία, η δημόσια τάξη, η ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας κ.ά. Εν πάση περιπτώσει, θα πρέπει να γίνει διάκριση του απλού περιορισμού από την ολοκληρωτική στέρηση της ιδιοκτησίας. Στο 17§1 Σ ερείδεται μόνο ο πρώτος, ενώ η δεύτερη είναι συνταγματικά ανεκτή μόνο υπό τους όρους του άρθ. 17§2 Σ ή άλλης διάταξης του Συντάγματος. Η στέρηση της ιδιοκτησίας προβλέπεται ουσιαστικά από το άρθ.17§§2-6 Σ και είναι η λεγόμενη «απαλλοτρίωση», η οποία ενεργείται με συγκεκριμένους όρους και διαδικασία. Από την άλλη πλευρά, οι περιορισμοί διακρίνονται σε γενικούς και ειδικούς. Οι γενικοί περιορισμοί προβλέπονται είτε ρητά από το Σύνταγμα, όπως πχ. του άρθ.17§7 Σ, είτε από το νόμο, πχ. Απόφαση 1968/1974 ΣΤΕ για την επιβολή δεσμεύσεως ακινήτων εντός της ζώνης ενεργού πολεοδομίας.

Η επίταξη πραγμάτων, η οποία θα αναπτυχθεί διεξοδικότερα στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας αυτής, αποτελεί έναν ειδικό περιορισμό του δικαιώματος της ιδιοκτησίας που ερείδεται στο αρθ.18§3 Σ.

B.2 Ορισμός της Επίταξης Πραγμάτων

Επίταξη ονομάζεται η προσωρινή αφαίρεση της χρήσης και κάρπωσης πράγματος που συντελείται με μονομερή πράξη του κράτους και με καταβολή ανταλλάγματος προς το σκοπό της ικανοποίησης έκτακτης και άμεσης δημόσιας ανάγκης.

Με μια απλή ανάγνωση του 18§3 Σ συμπεραίνουμε πως το επαχθές αυτό σε βάρος της ιδιοκτησίας μέτρο επιτρέπεται σε δύο μόνο περιπτώσεις : i. «σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης» και ii. «για τη θεραπεία άμεσης κοινωνικής ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη ή υγεία». Ανάλογα με τον λόγο για τον οποίο κινείται η «διαδικασία» της επίταξης πραγμάτων, αυτή λοιπόν διακρίνεται σε στρατιωτική και σε πολιτική¹⁰. Η λεγόμενη προσωπική επίταξη ρυθμίζεται από το αρθ.22§4 εδ.β' Σ και είναι ένα διαφορετικό θέμα που θα αναλυθεί στο κεφάλαιο για την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών, με την οποία ταυτίζεται.

Οι ειδικοί νόμοι που προβλέπει το άρθρο 18§3 Σ – εκ των οποίων οι βασικοί είναι ο ν.4442/1929 και το ν.δ.17/1974, όπως τροποποιήθηκε – ρύθμισαν σε γενικές γραμμές ως εξής τις επιτάξεις:

Εξαρχής δημιουργήθηκε μεγάλη διχογνωμία για τη νομική φύση της επίταξης. Κάποιοι θεωρητικοί υποστήριξαν ότι είναι μορφή αναγκαστικής απαλλοτρίωσης¹¹, ενώ κάποιο άλλοι ότι αποτελεί αναγκαστική μίσθωση ή αναγκαστική πώληση (αναλωτά). Ορθότερο θα ήταν να δεχτούμε πως είναι ένας τρόπος επιβολής αναγκαστικής εισφοράς¹², η οποία συνίσταται είτε στη χρήση πραγμάτων (κινητών και ακινήτων) ή προσωπικών υπηρεσιών¹³ είτε ακόμη και στην ανάλυση κινητών πραγμάτων.

Υπόχρεος σε αυτή την εισφορά είναι κάθε πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) που είναι κάτοχος των πραγμάτων και για κάθε εισφορά προβλέπεται, κατά κανόνα, δικαίωμα αποζημίωσης μόνο για θετική ζημία και όχι για διαφυγόν κέρδος¹⁴. Η εν

λόγω αποζημίωση προσδιορίζεται αρχικά από διοικητικά όργανα και τελικά, αν προκύψει διαφορά, από το οικείο διοικητικό Πρωτοδικείο. Σε περίπτωση που έχει γίνει καθορισμός της αποζημίωσης από την ειδική διοικητική επιτροπή και επακολούθησε καταβολή αυτής, αποκλείεται η προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου¹⁵.

B.3 Διαφοροποίηση της Επίταξης:

B.3.1 Σε Σχέση με την Αναγκαστική Απαλλοτρίωση

Το Σύνταγμα επιτρέπει επιτάξεις, όπως είδαμε, είτε για τις ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων¹⁶ σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης (στρατιωτικές) είτε για την θεραπεία άμεσης κοινωνικής ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και υγεία (πολιτικές). Η νομολογία πάντως, αντιλαμβάνεται τον όρο «δημόσια τάξη» υπό ευρύτερη έννοια που περιλαμβάνει, εκτός από την δημόσια ασφάλεια, την τήρηση της συνεχούς και αδιατάρακτης λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών υπό την ουσιαστική έννοια, όπως λόγου χάρη της αστικής συγκοινωνίας¹⁷. Τη ρύθμιση της επίταξης το Σύνταγμα αναθέτει στο νομοθέτη, χωρίς να επιτάσσει την πρόβλεψη και συνδρομή άλλων ουσιαστικών, τυπικών ή διαδικαστικών προϋποθέσεων. Η επίταξη λοιπόν, όπως και η αναγκαστική απαλλοτρίωση δεν επιτρέπεται για λόγους ιδιωτικής ωφέλειας και επιβάλλεται μονομερώς από την διοίκηση, διαφέρει όμως θεμελιωδώς κατά τα άλλα από αυτή.

Καταρχήν η επίταξη δεν επιτρέπεται για οποιουδήποτε λόγους δημόσιας ωφέλειας αλλά μόνο για αυτούς για τους οποίους η ανάγκη που τους καλύπτει είναι εξ ορισμού έκτακτη και άμεση. Έτσι, η επίταξη προσλαμβάνει ένα χαρακτήρα προσωρινού μέτρου, ενώ η αναγκαστική απαλλοτρίωση είναι κατά κανόνα οριστική. Επίσης, το Σύνταγμα δεν προβλέπει για την επίταξη προηγούμενη, πλήρη και μάλιστα δια των πολιτικών δικαστηρίων προσδιοριζόμενη αποζημίωση, αλλά απλά αφήνει το ζήτημα αυτό στην κρίση του νομοθέτη, ο οποίος προβλέπει χρονικά επόμενη, αλλά εύλογη και δια διοικητικών δικαστηρίων προσδιοριζόμενη αποζημίωση. Πρακτικά πάντως επικρατεί ασάφεια

στην οριοθέτηση της επίταξης από την απαλλοτρίωση. Η ασάφεια αυτή προκύπτει σε μεγάλο βαθμό από το συνηθισμένο περιορισμό της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης στη μεταβίβαση κυριότητας ακινήτων, ώστε η στέρηση της ιδιοκτησίας επί των κινητών και η προσωρινή στέρηση επί των ακινήτων να επαφίεται στο θεσμό της επίταξης ως εξ ανάγκης. Κατ' αυτόν τον τρόπο διογκώνεται ο θεσμός της επίταξης αδικαιολόγητα και διαρρηγνύονται τα όρια του, όπως τα θέτει ρητά το ίδιο το Σύνταγμα.

Με άλλα λόγια, εφόσον η όποια επίταξη δεν γίνεται προς θεραπεία μιας εκ των εκτάκτων και άμεσων αναγκών που αναφέρει ο συντακτικός νομοθέτης, συντελείται καταστρατήγηση του άρθ. 17 · το Σύνταγμα επιτρέπει την προσωρινή μόνο επίταξη, όπως άλλωστε σωστά δέχεται και το Συμβούλιο της Επικρατείας. Η οριστική επίταξη είναι μια αντικειμενική αντίφαση και δεν νοείται, δεδομένου ότι ουσιαστικά πρόκειται για αναγκαστική απαλλοτρίωση είτε αφορά ακίνητα είτε κινητά πράγματα και επομένως θα έπρεπε να εφαρμοστούν οι διατάξεις του άρθ. 17. Αντίθετες διατάξεις θα πρέπει να θεωρούνται αντισυνταγματικές (όπως για παράδειγμα το αρθ.22§1 ν.δ. 17/1974 «περί πολιτικής σχεδιάσεως έκτακτου ανάγκης» κατά το μέρος που επιτρέπει, ως επίταξη τη κτήση της κυριότητας αναλώσιμων κινητών). Επιπλέον, οριστική είναι η στέρηση της ιδιοκτησίας που είτε γίνεται με έκδηλη αυτήν την πρόθεση ή αφορά αναλωτά (π.χ. τρόφιμα, καύσιμα, ρούχα κ.ά.) ή εν πάση περιπτώσει αποσκοπεί στη θεραπεία μόνιμων αναγκών ή τέλος, διαρκεί πέρα από εύλογο χρόνο. Έτσι, το ΣτΕ έκρινε σωστά με την 556/1953 ότι για την κατασκευή μόνιμων αποθηκών πυρομαχικών δεν επιτρέπεται επίταξη, αλλά επιβάλλεται ενέργεια αναγκαστικής απαλλοτρίωσης. Το δε εύλογο του χρόνου κρίνεται ad hoc από το δικαστήριο. Μετά την πάροδο αυτού δε, η διοίκηση οφείλει να προχωρήσει σε άρση της επίταξης διότι τυχόν παράτασή της είναι αντισυνταγματική, καθώς προσκρούει στην προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας.

Περαιτέρω, η επίταξη είναι νόμιμη μόνο όταν αναφέρεται σε συγκεκριμένα πράγματα και γι' αυτό είναι αντισυνταγματική η επίταξη ακινήτων γενικά και αόριστα, όπως π.χ. όταν ο νόμος ορίζει ότι οι υπό απαλλοτρίωση εκτάσεις θεωρούνται ότι τελούν υπό επίταξη μέχρι να καταβληθεί η αποζημίωση.

Επιπροσθέτως, όσον αφορά το θέμα της αποζημίωσης στην επίταξη, αυτή αντιστοιχεί στην θετική μόνο ζημία και καταβάλλεται από το Κράτος μετά την κατάληψη του πράγματος συνήθως – μια πρακτική που δικαιολογεί ο επείγων χαρακτήρας της ρυθμιζόμενης κατάστασης. Στην αναγκαστική απαλλοτρίωση από την άλλη, η αποζημίωση είναι πλήρης και προηγείται της μεταβίβασης της κυριότητας. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι στην αναγκαστική απαλλοτρίωση η αποζημίωση καθορίζεται από τα πολιτικά δικαστήρια ενώ στην επίταξη από τα διοικητικά (άρθ.1§2 ν.1406/83).

Στις επιτάξεις ο ενδιαφερόμενος μπορεί να υποβάλει αίτηση για την καταβολή της αποζημίωσης εντός διετίας από τη λήξη της διοικητικής πράξης της επίταξης (άρθ.10 ν.4442). Κατά των αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων επιτρέπεται αίτηση ακυρώσεως στο Συμβούλιο της Επικρατείας (άρθ.95§1 στοιχείο β' Σ).

B.3.2 Σε Σχέση με την Προσωρινή Στέρηση της Χρήσης και Κάρπωσης της Ιδιοκτησίας του Άρθ.18§5 Σ.

Όπως και η επίταξη, είναι ένα προσωρινό και εξαιρετικό μέτρο. Το Σύνταγμα όμως αναθέτει στη διοίκηση να προβαίνει απευθείας σε επιτάξεις και να αναθέτει στον νομοθέτη απλά την ρύθμιση της εφαρμογής τους, ενώ στην περίπτωση του άρθ.18§5 δεν επιτρέπεται άμεσα η προσωρινή στέρηση της χρήσης και κάρπωσης της ιδιοκτησίας, αλλά παραχωρείται στο νομοθέτη η εξουσία να την προβλέψει και να την επιτρέψει. Ο νομοθέτης έχει την ευχέρεια να χορηγήσει τη σχετική εξουσία στη διοίκηση, αν, όταν και όπως θέλει· μπορεί δε να την ανακαλέσει οποτεδήποτε το κρίνει σκόπιμο.

Ακόμη, όπως και στην επίταξη έτσι και εδώ, έχουμε να κάνουμε με «ιδιαιτέρως περιστάσεις», ανώμαλες συνθήκες και αντιμετώπιση μη συνηθισμένων προβλημάτων. Κι επίσης, εμφανίζεται και εδώ η καταβολή ανταλλάγματος, όχι απαραίτητα με τη μορφή πλήρους χρηματικής αποζημίωσης, αλλά με οποιαδήποτε μορφή ανταποκρίνεται στις περιστάσεις. Υπόχρεος προς καταβολή είναι κατά την κρίση του νομοθέτη είτε το Κράτος είτε ο ωφελούμενος.

Τέλος, η νομιμότητα του μέτρου αυτού προσδιορίζεται χρονικά από τις «ιδιαιτέρες περιστάσεις» που το δικαιολόγησαν και επομένως δεν επιτρέπεται προς αντιμετώπιση μόνιμων προβλημάτων ούτε μπορεί να οδηγή στην αφαίρεση της ιδιοκτησίας. Παρολαυτά, η άρση τους δεν είναι αυτόματη και το ΣΤΕ καλείται να αποφασίσει κατόπιν αίτησης οποιουδήποτε δικαιολογεί έννομο συμφέρον και θίγεται από την αδικαιολόγητη παράταση.

Ένα παράδειγμα προσωρινής στέρησης και κάρπωσης της ιδιοκτησίας πρέπει να θεωρηθεί και η αναγκαστική μίσθωση γαιών, εφόσον ανήκουν σε ιδιώτη.

B.4 Προϋποθέσεις για την Επιβολή της Επίταξης Πραγμάτων

Όπως καθίσταται φανερό από την ίδια την συνταγματική διάταξη οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για να δικαιολογήσουν την κήρυξη επίταξης είναι τρεις και μάλιστα πρέπει να συντρέχουν αθροιστικά¹⁸:

i. Η ύπαρξη ειδικού νόμου.

Ο συντακτικός νομοθέτης εξουσιοδοτεί τον κοινό νομοθέτη να θεσπίσει ειδικότερες ρυθμίσεις σχετικά με το θεσμό της επίταξης. Επουδενί δεν πρόκειται για μια εν λευκώ εξουσιοδότηση, αντίθετα μιλάμε για ένα είδος σύμπραξης, αφού ο κοινός νομοθέτης οφείλει να σεβαστεί τα συνταγματικά οριζόμενα. Τέτοιος νόμος είναι για παράδειγμα ο ν.4442/29 «περί στρατιωτικών και ναυτικών εισφορών και ναυλώσεων», όπως τροποποιήθηκε από τον α.ν. 2006/39. Επίσης, ο α.ν. 3190/43, ο ν. 1376/46 «περί επιτάξεως ακινήτων προς στέγασιν δημοσίων υπηρεσιών», το ν.δ. 17/1974 «περί πολιτικής σχεδιάσεως εκτάκτου ανάγκης» κ.ά.

Οι ειδικοί αυτοί νόμοι ρυθμίζουν θέματα διαδικαστικά και προβλέπουν τα σχετικά με την αποζημίωση.

ii. Περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης ή θεραπεία άμεσης κοινωνικής ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη ή υγεία.

Ο πόλεμος και η επιστράτευση πρέπει να υπάρχουν τόσο από νομική όσο κυρίως και από πραγματική άποψη (γενικευμένη διεξαγωγή εχθροπραξιών ή έκτακτη και διευρυμένη κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων). Η αντίθετη

άποψη της νομολογίας¹⁹, που θεωρεί επαρκή την κήρυξη γενικής επιστράτευσης στο παρελθόν με προεδρικό διάταγμα και την έκτοτε μη άρση της, παρά την ανυπαρξία της στην πραγματικότητα, είναι διπλά εσφαλμένη : Πρώτον, αντιστρέφει την ιεραρχία των πηγών του δικαίου, αφού εξαρτά την εφαρμογή του αρθ. 18§3 Σ από την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων και δεύτερον, οδηγεί στην στέρηση της ιδιοκτησίας μέσω μιας παρατεινόμενης αδικαιολόγητα de facto απαλλοτρίωσης, κατά περιγραφή και των §§1-2 του αρθ.17Σ.

Έπειτα, η τρίτη περίπτωση, αυτής της θεραπείας άμεσης κοινωνικής ανάγκης παρουσιάζει την δική της προβληματική. Οι όροι «κοινωνική ανάγκη», «δημόσια τάξη ή υγεία» είναι γενικοί στα όρια του αορίστου από την άποψη ότι επιδέχονται πολλών ερμηνευτικών προσεγγίσεων κατά τις εκάστοτε συνθήκες, με αποτέλεσμα να υπάρχει κίνδυνος καταχρηστικής εφαρμογής της διάταξης και διαστρέβλωσης του αληθινού της νοήματος. Το σίγουρο είναι πως αυτοί οι όροι οφείλουν να ερμηνευθούν στενά. Κατά συνέπεια, ως κίνδυνος για τη δημόσια υγεία πρέπει να νοηθεί λ.χ. η δημιουργία προϋποθέσεων για την πρόκληση, διάδοση και εξάπλωση λοιμωδών, μολυσματικών ή μεταδοτικών ασθενειών. Όσο για τη «δημόσια τάξη», αυτή οφείλει να εκληφθεί μάλλον με την έννοια της εσωτερικής ασφάλειας της χώρας²⁰ και η επέκταση της πέρα από αυτά τα όρια συστέλλει ασφυκτικά και ανεπίτρεπτα τη συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας, αφού επιτρέπει την, προσωρινή έστω, στέρηση της ελεύθερης χρήσης της, προκειμένου να εξυπηρετηθούν πολυποίκιλες και ρευστές ή μεταβαλλόμενες οικονομικές ή κοινωνικές σκοπιμότητες.

iii. Άμεση κοινωνική ανάγκη

Η κοινωνική ανάγκη πρέπει να είναι έκτακτη, επείγουσα και πρόσκαιρη. Σε καμία περίπτωση δε μπορεί να είναι μόνιμη, διότι τότε θα έπρεπε να θεραπευτεί με αναγκαστική απαλλοτρίωση. Εάν η μόνιμη ανάγκη είναι άμεση και επιτακτική επιτρέπεται, με κάποια επιφύλαξη ίσως, κατά την έννοια του αρθ.18§3Σ, η επιβολή του εξαιρετικού μέτρου της επίταξης ωστόσο αντιμετωπιστεί, κατά τρόπο οριστικό και μέσα στον εύλογο κατά τις

περιστάσεις χρόνο, η θεραπεία της μόνιμης αυτής ανάγκης (με κίνηση της διαδικασίας της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης). Αυτό που δικαιολογεί το μέσω της επίταξης περιορισμό της ιδιοκτησίας δεν είναι άλλο παρά ο «αιφνιδιασμός» του Κράτους που δε περίμενε ότι θα βρισκόταν αντιμέτωπο με μια τέτοια κατάσταση ή όπως και να' χει ότι πρόκειται για μια συγκυρία που δε καλείται να αντιμετωπίσει περιοδικά. Ανάγκες που προκύπτουν από μια αντίθετη κατάσταση είναι ευθύνη της κυβέρνησης, η οποία πρέπει να τις καλύψει και να τις θεραπεύσει μέσα από προγραμματισμό. Θα πρέπει, λοιπόν, να έχει εξαντληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια από πλευράς κρατικής εξουσίας για ομαλή δράση της Διοίκησης, αλλά η κοινωνική ανάγκη να παρουσιάζει τέτοια δυναμικότητα που να μπορεί να θέσει σε κίνδυνο πολυτιμότερα συλλογικά αγαθά όπως η δημόσια τάξη και υγεία.

Ανακεφαλαιώνοντας, θα μπορούσαμε να πούμε επιγραμματικά για την επίταξη πραγμάτων ότι ανήκει στους ρητά αναφερόμενους συνταγματικούς περιορισμούς της ιδιοκτησίας και ειδικότερα αποτελεί έναν «λειτουργικό περιορισμό»²¹. Δεν αποτελεί κυρωτικό περιορισμό, αλλά η επιβολή της οφείλεται στην εξασφάλιση της λειτουργίας του θεσμού της ιδιοκτησίας (αντικειμενική κατοχύρωση). Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να επιβληθεί επίταξη σε πράγματα πρέπει να πληρούνται οι προϋποθέσεις που το ίδιο το Σύνταγμα ορίζει. Ωστόσο, δεν αρκούν αυτές, αλλά πρέπει να τηρηθούν και κάποιες γενικότερες αρχές που διέπουν την έννομη τάξη. Έτσι, θα πρέπει να ορίζονται με σαφήνεια τα κρίσιμα πράγματα για τα οποία θα επιβληθεί και δεν αρκεί αόριστη αναφορά. Επιπλέον, πρέπει να μην επιβάλλεται καταχρηστικά από τη Διοίκηση, δηλαδή η άσκηση της να μην φτάνει στο σημείο να μη μπορεί να γίνει ανεκτή από την έννομη τάξη. Μια άλλη σημαντικότερη αρχή που πρέπει να τηρηθεί είναι αυτή της αναλογικότητας, η οποία μετά την αναθεώρηση του 2001 προβλέπεται στο αρθ.29§1 εδ. δ' Σ. Και όπως είναι φυσικό, όταν μιλάμε για αναλογικότητα εννοούμε και τα τρία επιμέρους στάδια της: i. Την προσφορότητα - καταλληλότητα του μέσου που θα χρησιμοποιηθεί για να επιτευχθεί ο σκοπός, ii. την αναγκαιότητα με την έννοια της μη ύπαρξης άλλου μέσου εξίσου

αποτελεσματικού και ταυτόχρονα λιγότερα οδυνηρού και iii. την αναλογικότητα *stricto sensu*, με άλλα λόγια η ωφέλεια που επιδιώκει η επίταξη να μην είναι δυσανάλογα μικρή συγκρινόμενη με τη ζημία που τελικά επιφέρει ο περιορισμός του δικαιώματος της ιδιοκτησίας.

Τέλος, η επίταξη δε μπορεί παρά να διατηρηθεί για εύλογο χρονικό διάστημα. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει θέσει ως ανώτατο όριο την πάροδο πενταετίας, όπως για την ανάκληση παράνομων διοικητικών πράξεων. Πρέπει βέβαια, να γίνει δεκτό ότι η επίταξη οφείλει να αρθεί όταν παύσει η ανάγκη ή απολέσει τον επείγοντα χαρακτήρα της ή όταν μεν διατηρείται αλλά παρέλθει το χρονικό διάστημα που θεωρείται εύλογο. Εξάλλου, η διοικητική πράξη που την επιβάλλει πρέπει να κάνει ρητή αναφορά στη χρονική διάρκεια της. Ακόμη, μπορεί να αρθεί όπως κάθε διοικητική πράξη με ανάκληση από τη Διοίκηση και επειδή δεν πρόκειται για επωφελή διοικητική πράξη, μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε λόγω πλάνης. Όσον αφορά δε το διοικούμενο, αυτός έχει δικαίωμα να προσβάλλει τη διοικητική πράξη επιβολής της επίταξης, αιτούμενος την άρση της τελευταίας. Αν και ο νόμος προβλέπει καταρχήν ανατρεπτική προθεσμία για την άσκηση αυτού του δικαιώματος εκ μέρους του διοικούμενου, η νομολογία του ΣτΕ θεωρεί συνταγματικά θεμιτή την παροχή απεριόριστης προθεσμίας προσφυγής για τον ιδιώτη που δικαιολογεί έννομο συμφέρον από την προσβολή της διοικητικής πράξης με σκοπό την άρση της επίταξης.

Γ. Η ΕΠΙΤΑΞΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Γ.1 Η Ελευθερία της Εργασίας στο Ισχύον Σύνταγμα

Η ελευθερία της εργασίας που προστατεύεται καταρχήν από το άρθ. 5§1 Σ εμφανίζεται με δύο μορφές: i) τη θετική και ii) την αρνητική.

Η θετική ελευθερία της εργασίας και του επαγγέλματος σημαίνει ότι ο καθένας μπορεί να επιλέγει ή να αλλάζει το είδος, τον τόπο και το χρόνο της εργασιακής απασχόλησής του, καθώς και τον τρόπο άσκησής της. Εάν πρόκειται

για εξαρτημένη εργασία, εξυπακούεται πως η ελευθερία αυτή υφίσταται μόνο στο βαθμό που υπάρχει ανάλογη ζήτηση εργατικού δυναμικού από την πλευρά του εργοδότη. Οι περιορισμοί που επιβάλλονται από το νομοθέτη όσον αφορά το ωράριο εργασίας, την ασφάλιση, την υγιεινή των εργαζομένων κ.λ.π., αποτελούν ουσιαστικά περιορισμούς της επιχειρηματικής δράσης του εργοδότη, προκειμένου ο τελευταίος να μην εκμεταλλευτεί την αδύναμη θέση του εργαζομένου επιβάλλοντάς του επαχθείς συμβατικούς όρους. Από την άλλη πλευρά, οι ελεύθεροι επαγγελματίες απολαμβάνουν μια σχετική ελευθερία, διότι η υλοποίησή της είναι εφικτή μόνο εάν και στο βαθμό που το επιτρέπουν οι συνθήκες της «αγοράς» στο συγκεκριμένο επάγγελμα. Δεν είναι λίγες μάλιστα οι φορές που αυτές οι συνθήκες χειροτερεύουν όταν η κρατική εξουσία αδρανή στην επιβολή περιορισμών. Όταν κάνουμε λόγο για εργασία πάντως, εννοούμε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα με εμπορευματική αξία, δηλαδή αμοιβή ή έστω δυνατότητα αμοιβής. Επίσης, το άρθρ. 22§1 Σ κατοχυρώνει και προστατεύει το κοινωνικό δικαίωμα της εργασίας, το οποίο δεν πρέπει να συγχέεται με την ατομική ελευθερία της εργασίας του 5§1 Σ²². Το κοινωνικό δικαίωμα εργασίας αναφέρεται μόνο στους μισθωτούς (ή εργαζόμενους) που παρέχουν με αμοιβή εξαρτημένη εργασία σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο επί τη βάση σχέσεως του ιδιωτικού δικαίου και σημαίνει πως το Κράτος πρέπει να προωθή τα κατάλληλα μέτρα για τη διαρρύθμιση μίας τέτοιας οικονομικής και κοινωνικής δομής της χώρας, ώστε να εξασφαλίζονται συνθήκες απασχόλησης των εν λόγω εργαζομένων σε θέσεις εργασίας. Οπωσδήποτε η διάταξη αυτή είναι κατευθυντήρια και δεν εννοεί για παράδειγμα ότι στα μέτρα αυτά περιλαμβάνεται η σύσταση θέσεων στο δημόσιο τομέα προκειμένου να απορροφηθούν οι άνεργοι.

Στην άλλη όχθη βρίσκεται η αρνητική ελευθερία της εργασίας που ισοδυναμεί με την απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας και κατοχυρώνεται στο άρθρ. 22§4 εδ. α' Σ. Φορείς της είναι αδιακρίτως οι Έλληνες και οι αλλοδαποί, είτε μισθωτοί είτε ελεύθεροι επαγγελματίες, ακόμα και οι άνεργοι ή άεργοι, καθώς και τα νομικά πρόσωπα, εφόσον κληθούν να εκτελέσουν συγκεκριμένη εργασία με τα φυσικά πρόσωπα-όργανά τους. Αποδέκτης της αρνητικής ελευθερίας της

εργασίας είναι κατ' αρχήν το Κράτος, χωρίς να αποκλείονται οι ιδιώτες, όταν π.χ. σε σύμβαση εργασίας περιληφθεί υπέρογκη ποινική ρήτρα κατά του εργαζομένου για την περίπτωση πρόωρης παραίτησής του.

Στην έννοια του (απαγορευμένου) καταναγκασμού μπορεί να υπαχθεί, εκτός του άμεσου καταναγκασμού (χρήση ή απειλή υλικής βίας), η επιβολή διοικητικών κυρώσεων (όπως π.χ. πρόστιμα) ή άλλων διοικητικών μέτρων, όχι όμως και η αναπληρωματική εκτέλεση. Επίσης, καταναγκασμό κατά το άρθρ. 22§4 Σ θα αποτελούσε η απειλή ποινικών κυρώσεων εναντίον όποιου αρνείται να εργαστεί, η εφαρμογή των άρθρων 946-947 ΚΠολΔ εναντίον του ή, υπό προϋποθέσεις, οι υπέρογκες οικονομικές κυρώσεις. Δεν συνιστά όμως απαγορευμένη αναγκαστική εργασία η εκτέλεση υποχρεώσεων που προβλέπονται από άλλες διατάξεις του Συντάγματος (όπως π.χ. η στρατιωτική θητεία ή η εκτέλεση καθηκόντων ενόρκου).

Για να επιβληθεί περιορισμός στην αρνητική ελευθερία της εργασίας πρέπει είτε να συντρέχουν οι όροι του 22§4 εδ. β' Σ είτε, για ιδιαίτερες κατηγορίες ατόμων, αυτός να θεσπιστεί με νόμο ή βάσει νόμου και να ανταποκρίνεται στην αρχή της αναλογικότητας. Ειδικά σ' ό,τι αφορά τους στρατιωτικούς το άρθρ. 4§6 Σ καθιστά αντισυνταγματική την ανάθεση σε αυτούς πολιτικών καθηκόντων, π.χ. απεργοσπαστικού μηχανισμού.

Το άρθρ. 22§4 εδ. β' Σ είναι αυτό στο οποίο ερείδεται ο θεσμός της επίταξης προσωπικών υπηρεσιών και θα αναλυθεί στο αμέσως επόμενο κομμάτι της εργασίας αυτής.

Γ.2 Ορισμός, Εννοιολογικός Προσδιορισμός και Οριοθέτηση της Επίταξης Προσωπικών Υπηρεσιών

Σύμφωνα με αυτά που ορίζει το άρθρ. 22§4 εδ. β' Σ, αλλά και η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, επίταξη προσωπικών υπηρεσιών ή επίταξη εργασίας είναι η «κρατική πράξη με την οποία επιβάλλεται η παροχή προσωπικών υπηρεσιών προκειμένου να αντιμετωπιστούν προσωρινά στρατιωτικές ανάγκες ή κοινωνικές ανάγκες που αφορούν τη δημόσια υγεία ή προέρχονται από θεομηνία»²³. Αυτής της μορφής η επίταξη αποτελεί λειτουργικό

περιορισμό και μάλιστα συνταγματικά ρητό. Πρόκειται δε για απλό περιορισμό, εφόσον έχουμε επιτρεπόμενη από το δίκαιο συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος, όπως αυτό διαγράφεται στον ανώτατο βαθμό του από τις γενικές οριοθετήσεις.

Η επίταξη προσωπικών υπηρεσιών μπορεί να αφορά οποιοδήποτε πρόσωπο ικανό προς εργασία είτε αυτό εργάζεται είτε όχι υπό κανονικές συνθήκες. Όπως το άρθρ. 18§3 Σ, έτσι και το άρθρ. 22§4 Σ εισάγει έναν «οξύ» περιορισμό, στην ελευθερία της εργασίας βέβαια αυτή τη φορά, ο οποίος προσλαμβάνει κι εδώ ένα χαρακτήρα έκτακτο και παροδικό. Γι' αυτό και ο κοινός νομοθέτης και η εκτελεστική εξουσία πρέπει να προσφεύγουν σε αυτόν με εξαιρετική φειδώ και μόνο όταν άλλα ηπιότερα μέσα καθίστανται ανεπαρκή και αναποτελεσματικά, προχωρώντας πάντα με οδηγό την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας.

Ο περιορισμός του άρθρ. 22§4 εδ. β' Σ οφείλει να ερμηνεύεται στενά και να τηρείται η αρχή "in dubio pro libertate". Η δυνατότητα επίταξης προσωπικών υπηρεσιών πρέπει να θεμελιώνεται σε ειδικό εκτελεστικό νόμο και εξαρτάται ούτως ή άλλως από τη συνδρομή ρητά ορισμένων προϋποθέσεων που διαζευκτικά αλλά πάντως περιοριστικά μνημονεύει το παραπάνω άρθρο. Σε επίπεδο διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου η ρύθμιση του συναφούς ζητήματος δεν είναι πιο ξεκάθαρη, καθώς ναι μεν το αρθ. 4§2 ΕΣΔΑ απαγορεύει την αναγκαστική εργασία, αλλά η §3 του ίδιου άρθρου ορίζει πως: «δεν θεωρείται αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία κάθε υπηρεσία στρατιωτικής φύσης και κάθε υπηρεσία ζητούμενη σε περίπτωση κρίσεων ή θεομηνιών οι οποίες απειλούν τη ζωή ή την ευδαιμονία του συνόλου». Συμπερασματικά, το ευρωπαϊκό και διεθνές δίκαιο μπορεί να υποδεχτούν τους λόγους για τους οποίους το ελληνικό Σύνταγμα επιτρέπει αυτού του είδους την επίταξη, αναθέτοντας την εξειδίκευση των κριτηρίων στον κοινό νομοθέτη.

Οι περιορισμοί των περιορισμών ισχύουν και για την περίπτωση της επίταξης όπως είναι φυσικό. Έτσι, πρέπει η πράξη κήρυξης της επίταξης, η οποία έχει ούτως ή άλλως χαρακτήρα ατομικής πράξης, έστω και αν αναφέρεται σε μια κατηγορία προσώπων που την περιγράφει όχι ονομαστικά αλλά με βάση

τα γενικά της γνωρίσματα, να μην εμπεριέχει αυθαίρετες διαφοροποιήσεις και διακρίσεις, βάση του αρθ. 4§1Σ. Έπειτα, σημειωτέον ότι η δικαιολόγηση από λόγους γενικού συμφέροντος σ' αυτήν την περίπτωση παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα, ήτοι δε μπορεί να βρει την εφαρμογή κατά το μέρος που η διάταξη της επίταξης προσωπικών υπηρεσιών ρητά και περιοριστικά απαριθμεί τις «περιπτώσεις» οι οποίες δικαιολογούν την εφαρμογή της 22§4 εδ.β', οι οποίες βέβαια, σαφώς αποτελούν επιμέρους εκφάνσεις του γενικού συμφέροντος. Επιπροσθέτως, οι αποφάσεις των αρμόδιων οργάνων της εκτελεστικής λειτουργίας με τις οποίες κηρύσσεται επίταξη προσωπικών υπηρεσιών (πολιτική επιστράτευση) θα πρέπει να μην παραβιάζουν τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και ο έλεγχος εκτείνεται και στα τρία στάδια που προαναφέρθηκαν. Τελικά, πρέπει να διαφυλαχθεί και ο πυρήνας του δικαιώματος με την έννοια της μη παραβίασης της αρνητικής ελευθερίας της εργασίας γενικά και αντικειμενικά. Σύμφωνα με αυτά:

- i. δεν επιτρέπεται να κηρύσσεται επίταξη προσωπικών υπηρεσιών από τα πριν και για αόριστο-απεριόριστο χρόνο, αλλά θα πρέπει να αναφέρεται σαφώς συγκεκριμένη χρονική διάρκεια. Εάν, δε, η κατάσταση ανάγκης παραταθεί και πέρα από το διάστημα αυτό, τότε μπορεί να παραταθεί αντίστοιχα, με νέα πράξη η επίταξη, υπό την προϋπόθεση πάντως ότι δεν καταλήγει έτσι συγκεκριμένος κλάδος εργαζομένων να τελεί υπό καθεστώς διαρκούς επίταξης.
- ii. δεν επιτρέπεται να επιβληθεί σε αυτούς των οποίων επιτάσσονται οι υπηρεσίες εξοντωτικής έντασης εργασία, όπως π.χ. 15-16 ωρών ημερήσια. Κατά κανόνα η διάρκεια της δε θα πρέπει να ξεπερνά το συνηθισμένο ωράριο εργασίας.
- iii. δε μπορεί να αφορά το σύνολο των εργαζομένων και της εθνικής οικονομίας, αλλά μόνο συγκεκριμένο κλάδο ή κλάδους, οι οποίοι είναι απολύτως απαραίτητοι για την αντιμετώπιση κατάστασης ανάγκης κατ' άρθρο 22§4 εδ.β' του Συντάγματος.

Γ.3 Παρεμφερείς Έννοιες

Από τις επιμέρους ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών

παρουσιάζει καταρχήν ο αντίστοιχος θεσμός της επίταξης πραγμάτων του άρθ.18§3Σ που αναλύθηκε προηγουμένως. Συγκρίνοντας τους δύο θεσμούς μπορούμε να πούμε τα εξής:

Από τις προϋποθέσεις της επίταξης πραγμάτων, οι δύο πρώτες είναι ταυτόσημες με τις αντίστοιχες της επίταξης υπηρεσιών (πόλεμος – επιστράτευση), ενώ ομοιότητα παρατηρείται και στον κίνδυνο της δημόσιας υγείας, ο οποίος δικαιολογεί τόσο τη μία όσο και την άλλη μορφή επίταξης. Ουσιαστική διαφοροποίηση παρουσιάζεται όμως σ' ό,τι αφορά το κίνδυνο για τη δημόσια τάξη, ο οποίος μπορεί να αποτελέσει έρεισμα της επίταξης πραγμάτων, αντίθετα με την επίταξη υπηρεσιών, όπου οι διατυπώσεις που χρησιμοποίησε ο συντακτικός νομοθέτης είναι στενότερες, δηλ. «ανάγκες της άμυνας της Χώρας»ή «επείγουσα κοινωνική ανάγκη από θεομηνία». Ο όρος «δημόσια τάξη» με την ευρύτητα μάλιστα με την οποία τείνει να τον ερμηνεύει η νομολογία, μπορεί να στεγάσει αρκετά ευρύτερο φάσμα περιπτώσεων, με αποτέλεσμα η σχετικοποίηση της προστασίας της ιδιοκτησίας να είναι εντονότερη απ' ότι ο περιορισμός της αρνητικής ελευθερίας της εργασίας. Εάν πάντως συντρέχουν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις τόσο της επίταξης πραγμάτων όσο και της επίταξης προσωπικών υπηρεσιών, αυτές μπορούν να επιβληθούν ταυτόχρονα, όπως έγινε π.χ. το 1983 με την πολιτική επιστράτευση των ιδιοκτητών – οδηγών βυτιοφόρων δημόσιας χρήσης και την παράλληλη επίταξη των οχημάτων.

Αρκετά σημαντική είναι έπειτα η ομοιότητα του άρθ.22§4 εδ.β' προς το άρθ.48§1 Σ όσον αφορά τις ουσιαστικές προϋποθέσεις εφαρμογής του. Η περίπτωση του πολέμου είναι ταυτόσημη μεταξύ των δύο διατάξεων, ενώ και η επιστράτευση θα πρέπει να θεωρηθεί πως έχει την ίδια έννοια και στις δύο, παρά το γεγονός ότι η ρητή διευκρίνιση «εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων» λείπει από το άρθ. 22§4εδ.β'. Όμως, και η τρίτη περίπτωση, της άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας από εξωτερικούς εννοείται κινδύνους δεν απέχει πολύ από την «αντιμετώπιση αναγκών άμυνας της Χώρας». Αντίθετα, η εκδήλωση «ενόπλου κινήματος για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος» δε βρίσκει αντίστοιχο της στο άρθ.22§4εδ.β'. Παρολαυτά, εντελώς διαφορετικές είναι οι διαδικαστικές προϋποθέσεις, καθώς η εφαρμογή του άρθ.48Σ προϋποθέτει

απόφαση της Βουλής ή έκδοση προεδρικού διατάγματος, που επιβάλλεται στη συνέχεια για έγκριση στη Βουλή, και όχι απλή διοικητική πράξη, όπως η ένταξη προσωπικών υπηρεσιών. Ωστόσο, είναι εμφανές ότι το άρθ. 48Σ θεσπίζει ένα μηχανισμό με ευρύτερη σημασία και βαρύτερες συνέπειες από την επίταξη²⁴ και κατά συνέπεια, δε μπορεί να εφαρμόζεται «τόσο συχνά». Άλλωστε, ποτέ μέχρι τώρα δεν έχει ενεργοποιηθεί το άρθ. 48Σ. Με την ύπαρξη δε των ρυθμίσεων του άρθ.18§3 και 22§4 εδ.β' και την όχι και τόσο σπάνια ενεργοποίησή τους, από τη μία πλήττεται η πραγματικότητα του κράτους δικαίου και από την άλλη αποφεύγεται η οξεία πολιτική κρίση, την οποία όχι μόνο προϋποθέτει αλλά και, κατά ένα μέρος, πιστοποιεί και εντείνει η κήρυξη κατάστασης πολιορκίας. Εξάλλου, ιστορικά η κατάσταση πολιορκίας ταυτίστηκε με περιπτώσεις εκτροπών από τη δημοκρατική ομαλότητα, αφού χρησιμοποιήθηκε ως δικαιολογία και κάλυψη, ενώ δεν πρέπει να παραβλεφθεί ότι καθιστά δυνατή την παρέμβαση της κρατικής εξουσίας βαθιά στην υπό ομαλές συνθήκες προστατευόμενη από τα συνταγματικά δικαιώματα σφαίρα.

Στο τέλος του εδ.β' της παρ.4 του αρθ.22Σ γίνεται λόγος για προσφορά προσωπικής εργασίας στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης για την ικανοποίηση τοπικών αναγκών. Το ότι δεν πρόκειται για επίταξη προσωπικών υπηρεσιών φαίνεται καταρχήν από τη διατύπωση του ίδιου του άρθρου. Πρόκειται, δίχως άλλο, για ένα διακεκριμένο μηχανισμό με δική του τελεολογία. Πιο συγκεκριμένα, η προσφορά προσωπικής εργασίας στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης προβλέπεται στα αρθ.56 επ. του β.δ. 24.09/20.10.1958 («κωδικοποίηση διατάξεων περί προσόδων των δήμων και κοινοτήτων»). Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, σε δήμο ή κοινότητα με πληθυσμό κάτω των 25.000 επιτρέπεται να επιβληθεί στους κατοίκους, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο των 10 ημερών το χρόνο, προσωπική εργασία για την εκτέλεση δημοτικών ή κοινοτικών έργων. Όσοι δεν προσέλθουν για να εργαστούν την ημέρα που ορίστηκε από το δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο υποχρεώνονται απλά στην καταβολή του προκαθορισμένου αντιτίμου της εργασίας. Πρόκειται για ένα θεσμό που υπάρχει και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη²⁵ και που διαφοροποιείται, όμως, σημαντικά από

την επίταξη–πολιτική επιστράτευση, παρότι το αρθ22§2 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (π.δ.323/89) ορίζει πως η προσφορά προσωπικής εργασίας των κατοίκων αποφασίζεται μόνο εφόσον πρέπει να αντιμετωπιστεί επείγουσα και απρόβλεπτη ανάγκη.

Γ.4 Προϋποθέσεις για την Επιβολή της Επίταξης των Προσωπικών Υπηρεσιών

Γ.4.1 Διαδικαστικές προϋποθέσεις

«Ειδικοί νόμοι»

Κατά το άρθ.22§4 εδ.β'Σ τα σχετικά με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών πρέπει να ρυθμισθούν με «ειδικούς νόμους». Αυτό ισοδυναμεί με ρητή εξουσιοδότηση προς τον κοινό νομοθέτη για θέσπιση περιορισμών. Και επειδή ταυτόχρονα καθορίζονται οι ουσιαστικές προϋποθέσεις υπό τις οποίες είναι έγκυροι αυτοί οι περιορισμοί, μιλάμε για ειδική επιφύλαξη του νόμου.

Ο προβληματισμός έγκειται στο αν εννοείται νόμος με την τυπική έννοια ή με την ουσιαστική. Η κρατούσα γνώμη δέχεται ότι το Σύνταγμα χρησιμοποιεί για τα ατομικά δικαιώματα και τους περιορισμούς τους τον όρο νόμος με την ουσιαστική του έννοια. Έχει υποστηριχτεί βέβαια και η ακριβώς αντίθετη άποψη. Υπό την κρατούσα εκδοχή πάντως ο ουσιαστικός νόμος που φέρει την μορφή κανονιστικής πράξης της διοίκησης οφείλει να βρίσκει έρεισμα σε τυπικό νόμο, για την εκτέλεση η κατ'εξουσιοδότηση του οποίου εκδίδεται, κατά το άρθ.43§§1και 2 Σ.

Παρολαυτά, πιο ορθή ακόμα φαίνεται η ενδιάμεση θέση που δέχεται πως, εκτός των περιστάσεων που το Σύνταγμα ρητά ορίζει ότι απαιτείται ειδικός νόμος, όλες οι άλλες περιπτώσεις κρίνονται μέσω ερμηνείας.

Ωστόσο, η αξία της διάκρισης τυπικού-ουσιαστικού νόμου έχει σχετικοποιηθεί πλέον, αλλά αυτό είναι ένα ζήτημα που δε θα αναλυθεί στην παρούσα εργασία. Απλά ο τυπικός νόμος εξακολουθεί να παρέχει μείζονες εγγυήσεις δημοσιότητας και διαφάνειας. Στην περίπτωση πάντως της επίταξης, η βαρύτητα και η πολλαπλότητα της προσβολής του δικαιώματος είναι τέτοια, ώστε να δικαιολογείται η απαίτηση τυπικού νόμου.

Η απαίτηση να 'ναι ο νόμος «ειδικός» ισοδυναμεί με απαίτηση να 'χει το θέμα τη επίταξης προσωπικών υπηρεσιών ως αποκλειστικό αντικείμενο και να μην παρεμβάλλονται άσχετες διατάξεις. Με άλλα λόγια, πρέπει να θεωρηθούν ως αντισυνταγματικές και συνεπώς ανίσχυρες διατάξεις περί επίταξης που παρεμβάλλονται σε νόμους με άσχετο κύριο αντικείμενο. Ο τυπικός νόμος βέβαια, που θα ψηφισθεί ενδεχομένως στο μέλλον για να ρυθμίσει τα όσα προβλέπει το αρθ.22§4εδ.β' Σ, θα είναι εκτελεστικός και ως τέτοιος θα πρέπει να συζητηθεί και να ψηφιστεί οπωσδήποτε στην ολομέλεια της Βουλής, σύμφωνα με το 72§1 Σ. Σήμερα, υπάρχει ως «ειδικός νόμος» το ν.δ. 17/1974 που εξακολουθεί να ισχύει παρά την αντίθεση των άρθ.2§5 και 19§1 του νομοθετικού αυτού διατάγματος στο Σύνταγμα, που αφορούν τις ουσιαστικές προϋποθέσεις κήρυξης της επίταξης, και την ανάγκη ορολογικής προσαρμογής του (το ν.δ. χρησιμοποιεί τον όρο πολιτική επιστράτευση σ' αντίθεση με το ισχύον Σύνταγμα). Η τυχόν τροποποίηση του είναι συνταγματικά συνεπέστερο να γίνει με τυπικό νόμο, όπως και να 'χει.

Κήρυξη της επίταξης με διοικητική πράξη

Κήρυξη της επίταξης μπορεί να γίνει με πρωθυπουργική ή υπουργική απόφαση ή και με απόφαση άλλου διοικητικού οργάνου, ή συνδυασμό των παραπάνω, εφόσον παρέχεται εξουσιοδότηση από τον ειδικό νόμο για τον οποίο μιλήσαμε αμέσως πριν. Το ν.δ. 17/1974 απαιτεί απόφαση του πρωθυπουργού ως πρώτο βήμα και στη συνέχεια αποφάσεις των (αρμοδίων) υπουργών και νομαρχών για διενέργεια πολιτικής επιστράτευσης, με εξουσιοδότηση του πρωθυπουργού (αρθ.23§1 ν.δ. 17/1974). Το Σύνταγμα δεν απαιτεί τήρηση συγκεκριμένης διαδικασίας για την γνωστοποίηση στους ενδιαφερόμενους της επίταξης των υπηρεσιών τους παρά το γεγονός ότι στο αρθ.23§1 εδ 2 και 3 ν.δ. 17/1974 προβλέπεται τέτοια διαδικασία.

Η διοικητική πράξη είναι ατομική πράξη γενικής εφαρμογής και αναλύεται σε τόσες ατομικές πράξεις, όσοι και οι καλούμενοι να προσφέρουν τις προσωπικές τους υπηρεσίες. Εφόσον λοιπόν, είναι «ατομική» πράξη και μάλιστα δημιουργεί

δυσμενείς έννομες συνέπειες για εκείνους προς τους οποίους απευθύνεται, χρειάζεται να αιτιολογηθεί, έστω και αν ο σχετικός νόμος δεν το προβλέπει ρητά. Γίνεται δεκτό ότι η αιτιολογία πρέπει να βρίσκεται στο σώμα της πράξης και να μην προκύπτει απλά από τα στοιχεία του φακέλου, ούτως ώστε να καθιστά εμφανές στον πολίτη ότι το μέτρο που του επιβάλλεται έχει συνταγματικό έρεισμα και δεν τίθεται ζήτημα κρατικής αυθαιρεσίας. Είναι σημαντικό για την αποτελεσματική εφαρμογή του μέτρου να μη δημιουργηθεί λανθασμένη εντύπωση στον πολίτη και να υπάρχει δημοσιότητα και διαφάνεια ως προς τη δράση της δημόσιας διοίκησης. Η έλλειψη αιτιολογίας, και μάλιστα πλήρους, με τη σειρά της καθιστά περιττή την περαιτέρω εξέταση των στοιχείων του φακέλου και την πράξη ακυρώσιμη για «παραβίαση ουσιώδους τύπου» κατά το άρθ.48 περίπτωση 2 ν.δ. 170/1973. Η αναδρομή στα στοιχεία του φακέλου πρέπει να είναι συμπληρωματικής φύσης.

Γ.4.2 Ουσιαστικές προϋποθέσεις

Οι ουσιαστικές προϋποθέσεις πρέπει οπωσδήποτε να ερμηνεύονται στενά και περιοριστικά εδώ και η διάταξη του άρθ. 22§4 εδ β' Σ ως εξαιρετική δεν επιτρέπεται να εφαρμόζεται αναλογικά σε άλλες περιπτώσεις εκτός από αυτές που ρητά προβλέπονται. Αν καταφεύγαμε σε ευρεία ερμηνεία θα καθιστούσαμε πρακτικά ανενεργή την απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας αλλά και θα θίγαμε μια σειρά άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων, τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος μας, όπως π.χ. οι διατάξεις για το δικαίωμα της απεργίας, την προσωπική ελευθερία, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια κ.ά.

Η πρώτη από τις ουσιαστικές προϋποθέσεις είναι ο «πόλεμος», ο οποίος πρέπει να εκληφθεί τόσο με την νομική όσο και με την πραγματική έννοια ταυτόχρονα. Ο δικαστής μπορεί να ελέγξει ως προς αυτήν την προϋπόθεση μόνο την υπέρβαση των ακραίων λογικών ορίων της (πραγματικής) έννοιας του πολέμου. Αυτονόητο είναι ότι ως πόλεμος, κατά την έννοια του άρθ.22§4 εδ.β'Σ, δε μπορεί να νοηθεί ο εμφύλιος, διότι εκεί δεν έχουμε νομική πράξη της κήρυξης κατά το αρθ.36§1Σ, ούτε άρση της ειρηνικής περιόδου στις σχέσεις δύο

υποκειμένων του διεθνούς δημοσίου δικαίου (δε στοιχειοθετείται δηλαδή η νομική έννοια του πολέμου). Ωστόσο, η πρακτική χρησιμότητα της δυνατότητας επίταξης προσωπικών υπηρεσιών σε περίπτωση πολέμου δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη, γιατί είναι πολύ πιθανό ταυτόχρονα να κηρυχθεί και κατάσταση πολιορκίας κατά το αρθ.48§1Σ και ν' ανασταλεί η ισχύς της εν λόγω διάταξης. Μόνο εάν μεσολαβήσει μεταξύ των δύο κηρύξεων ένα, έστω μικρό, χρονικό διάστημα, η επίταξη αποκτά πρακτική σημασία.

Ως δεύτερη ουσιαστική προϋπόθεση που μπορεί να επιφέρει κήρυξη επίταξης προβλέπεται η επιστράτευση. Η επιστράτευση πρέπει να αφορά στρατιωτικούς σκοπούς και να γίνεται για την αντιμετώπιση εξωτερικών κινδύνων. Επίσης, πρέπει να γίνεται νοητή, όπως και η περίπτωση πολέμου, τόσο με την νομική όσο και με την πραγματική της έννοια ταυτόχρονα. Είναι αυτονόητο ότι ως επιστράτευση δε μπορεί να εκληφθεί η «πολιτική επιστράτευση» του ν.δ.17/1974, διότι έτσι αυτή θα δικαιολογούσε τον εαυτό της.

Εναλλακτικά, η αντιμετώπιση αμυντικών αναγκών της Χώρας είναι ικανή να δικαιολογήσει επίταξη προσωπικών υπηρεσιών. Στο διάστημα από τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους μέχρι και σήμερα, η Ελλάδα έρχεται αντιμέτωπη ουκ ολίγες φορές με εντάσεις στις διεθνείς και γειτονικές σχέσεις της. Αυτό οφείλεται σε δεδομένα γεωπολιτικά, όπως είναι η στρατηγική της θέση σε ένα κατεξοχήν ευαίσθητο χώρο. Συνεπώς, αμυντικές ανάγκες υπήρχαν ανέκαθεν, υπάρχουν και θα υπάρχουν. Παρά τούτο, δε μπορούμε να επιδοθούμε σε επεκτατική ερμηνεία των αμυντικών αναγκών, αλλά ως τέτοιες πρέπει να νοούμε μόνο συγκεκριμένες, από την άποψη του διαφαινόμενου κινδύνου, και περιορισμένες, από την άποψη της χρονικής διάρκειας, περιστάσεις. Έτσι, καλύπτονται οι περιπτώσεις στις οποίες ο πόλεμος ή η επιστράτευση έχουν κηρυχτεί αλλά δεν υπάρχουν ακόμα ως πραγματικές καταστάσεις. Όμως, και πάλι απαιτείται πραγματική εκτίμηση της κατάστασης. Επίσης, καλύπτονται οι περιπτώσεις στις οποίες ο πόλεμος ή η επιστράτευση υπάρχουν ήδη ως πραγματικές καταστάσεις, αλλά όχι και ως νομικές. Γενικά, η ύπαρξη ή μη επικείμενου κινδύνου εμπλοκής σε πολεμική αναμέτρηση, ως συνέπεια όξυνσης των διεθνών σχέσεων της Χώρας, είναι εκτίμηση που δε μπορεί να στηριχτεί σε απόλυτα ασφαλή κριτήρια. Έτσι αυτό

που ελέγχεται από το δικαστή είναι και πάλι η υπέρβαση των ακραίων λογικών ορίων.

Ο τέταρτος κατά σειρά λόγος επίταξης προσωπικών υπηρεσιών είναι η «επείγουσα κοινωνική ανάγκη από θεομηνία» και χρησιμοποιείται σπανιότατα στην πράξη. Με τον όρο θεομηνία, εννοούμε σοβαρή καταστροφή που προκαλείται από φυσικά αίτια, όπως ο σεισμός, η πυρκαγιά, η πλημμύρα κ.τ.λ. και σε καμία περίπτωση καταστροφή που προκλήθηκε από ανθρώπινη ενέργεια. Η σοβαρότητα της ανάγκης κρίνεται από το φάσμα των προσώπων ή των κοινωνικών σχέσεων που αφορά και η βαρύτητα της από το μέγεθος των συνεπειών για τα πρόσωπα αυτά.

Τέλος, η «ανάγκη που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία» είναι ο πιο συχνά επικαλούμενος λόγος για την κήρυξη της επίταξης-πολιτικής επιστράτευσης. Όσον αφορά τον κίνδυνο, δεν απαιτείται η επέλευσή του, αλλά η αντικειμενική προσφορότητα της ανάγκης να δημιουργήσει στην εξέλιξη της τους όρους του κινδύνου. Κρίση με βάση τα δεδομένα της συγκεκριμένης περίπτωσης σημαίνει συνεκτίμηση όλων των παραγόντων που καθιστούν *hic et nunc* πιθανή ή μη τη συγκεκριμένη εξέλιξη των πραγμάτων. Η επίταξη είναι δυνατή μόνο από το χρονικό σημείο εκείνο στο οποίο ο κίνδυνος διαγράφεται ως επικείμενος και όχι όταν πιθανολογείται η έλευση του στο απώτερο μέλλον. Επιπλέον, η απειλή της δημόσιας υγείας νοείται ως απειλή πρόκλησης διάδοσης και εξάπλωσης λοιμωδών, μολυσματικών ή μεταδοτικών νόσων. Για την διευκόλυνση μάλιστα του δικαστικού ελέγχου, η πράξη κήρυξης της επίταξης οφείλει να αναφέρει ειδικά ποιές ασθένειες υπάρχει ο κίνδυνος να προκληθούν ή να εξαπλωθούν, διαφορετικά η αιτιολογία της είναι ελλιπής.

Γ.5 Ένα Ιδιαίτερο Ζήτημα: Η Επίταξη και το Δικαίωμα της Απεργίας

Έχει ιδιαίτερη σημασία να επιχειρηθεί σε αυτό το σημείο η εξέταση της σχέσης μεταξύ του άρθ.22§4 εδ. β' Σ και των περιορισμών του δικαιώματος της απεργίας, το οποίο κατοχυρώνεται από το άρθ.23§2 Σ. Έχει συχνά στο παρελθόν σημειωθεί το φαινόμενο να κηρύσσεται επίταξη προσωπικών

υπηρεσιών από την εκάστοτε κυβέρνηση ως έσχατη λύση για την καταστολή ιδιαίτερα ενοχλητικών ή επικίνδυνων γι' αυτήν απεργιακών κινητοποιήσεων.

Πιο συγκεκριμένα, από τη στιγμή που κηρύσσεται επίταξη προσωπικών υπηρεσιών, οι θιγόμενοι δε μπορούν να κάνουν επίκληση της απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας, αλλά ούτε και του δικαιώματος της απεργίας κατά το άρθρ.23§2 εδ.α' Σ. Αυτό απορρέει από τη συνδυασμένη ερμηνεία των δύο διατάξεων, διότι αν μπορούσαν οι θιγόμενοι να τα επικαλεστούν, θα ματαιώνονταν ο σκοπός της διάταξης του άρθρ.22§4 εδ.β' Σ. Αντίθετα, ο σκοπός της διάταξης που προστατεύει το δικαίωμα της απεργίας δε ματαιώνεται από την επίταξη των υπηρεσιών των απεργών, διότι αυτή η διάταξη λειτουργεί και αναφέρεται σε ομαλές περιόδους. Το πρόβλημα πάντως είναι ότι η επίταξη συχνά μετατρέπεται σε μέσο αντιμετώπισης απεργιών υπό ομαλές περιπτώσεις.

Διασταύρωση της επίταξης προσωπικών υπηρεσιών και του δικαιώματος της απεργίας είναι δυνατή με δύο τρόπους²⁶: i. Όταν προϋπάρχουν της απεργίας περιστάσεις που δικαιολογούν την επίταξη και ii. Όταν η ίδια η απεργία θεωρηθεί ότι προκαλεί κατάσταση που συνιστά λόγο κήρυξης επίταξης και αυτός μπορεί να αντιστοιχεί μόνο στην «ανάγκη που μπορεί να θέσει κίνδυνο τη δημόσια υγεία», όπως για παράδειγμα μπορεί να συμβεί αν έχουμε μια παρατεταμένη απεργία του προσωπικού καθαριότητας των Ο.Τ.Α .

Εν γένει, ωστόσο, η επίταξη δεν είναι αναγκαία και άρα δε συνάδει προς το άρθρ.22§4 εδ β' Σ, αν η ανάγκη , για την αντιμετώπιση της οποίας σχεδιάζεται να κηρυχθεί, μπορεί να αντιμετωπισθεί στο πλαίσιο των περιορισμών του δικαιώματος της απεργίας, όπως δηλαδή με το προβλεπόμενο προσωπικό ασφαλείας. Όπως και αν έχει δεν επιτρέπεται η επιβολή επίταξης υπηρεσιών, με όλα τις συνέπειες της, απλά και μόνο επειδή παράνομα ή καταχρηστικά απεργούν οι όποιοι εργαζόμενοι, εάν δε συντρέχουν οι συνταγματικές προϋποθέσεις της επίταξης και η τελευταία δεν έχει κηρυχθεί τηρώντας τις νόμιμες διαδικαστικές προϋποθέσεις.

Δ. Συμπεράσματα – Τελικές Κρίσεις

Η επίταξη και υπό τη μορφή της επίταξης πραγμάτων και υπό τη μορφή της επίταξης προσωπικών υπηρεσιών συρρικνώνει την προστασία δύο θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η εφαρμογή της ως μέτρο, εκτός του ότι πρέπει να τηρεί όλες τις διαδικαστικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις πρέπει να γίνεται κατ' εξαίρεση, συνετά και με οδηγό τους περιορισμούς των περιορισμών.

Η μεν επίταξη πραγμάτων περιορίζοντας το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, διαφοροποιούμενη ωστόσο από την αναγκαστική απαλλοτρίωση, έρχεται να ρυθμίσει παροδικά ιδιαίτερες περιστάσεις και συνθήκες προς το γενικό συμφέρον. Δεν είναι λίγες βέβαια, οι πιθανότητες και οι περιπτώσεις που μπορεί να καταστρατηγείται από την κρατική και πολιτική εξουσία, καλύπτοντας ουσιαστικά *de facto* απαλλοτριώσεις. Πρέπει, όμως, ακριβώς γι' αυτό να ερμηνεύονται στενά και προσεκτικά οι προϋποθέσεις επιβολής της.

Η δε επίταξη προσωπικών υπηρεσιών του άρθ.22§4 εδ.β'Σ, περιορίζει κατά πρώτο λόγο την αρνητική ελευθερία της εργασίας. Όπως και στην επίταξη πραγμάτων, έτσι και εδώ, η ερμηνεία των προϋποθέσεων πρέπει να 'ναι στενή. Η πρακτική της εκτελεστικής εξουσίας να χρησιμοποιεί την επίταξη ως μέσο καταστολής απεργιακών κινητοποιήσεων δε συνάδει προς το σκοπό του άρθ.22§4 εδ.β'Σ, γι' αυτό και θα πρέπει να γίνεται επίκληση της διάταξης αυτής μόνο αν και εφόσον συντρέχει πραγματική ανάγκη.

Πρόκειται εν κατακλείδι για «ακραία μέτρα» των οποίων η εφαρμογή απαιτεί άκρα προσοχή.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ:

Σε αυτή την εργασία γίνεται προσπάθεια να αναλυθεί η επίταξη ως θεσμός με τις μορφές που αυτή εμφανίζεται στο ισχύον Σύνταγμα. Αρχικά, γίνεται λόγος για την επίταξη πραγμάτων του 18§3Σ και πως αυτή διαφοροποιείται από έννοιες με τις οποίες παρουσιάζει κάποια συνάφεια. Έπειτα, παρατίθενται οι προϋποθέσεις για την κήρυξη της και οι περιορισμοί στους οποίους υπόκειται. Παρόμοια μορφή παρουσιάζει και το δεύτερο τμήμα της εργασίας που ασχολείται με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών του 22§4εδ.β'Σ. Επιχειρείται, εν ολίγοις, η παρουσίαση και ο εννοιολογικός προσδιορισμός αυτής της μορφής επίταξης, καθώς και η παράθεση των περιορισμών της. Επιπλέον, γίνεται η σύγκριση ανάμεσα σ' αυτήν και τις παρεμφερείς της έννοιες και εξετάζονται οι προϋποθέσεις επιβολής της. Τέλος, αναπτύσσεται ένα ιδιαίτερο ζήτημα που έχει προκύψει πρακτικά· αυτό της επίταξης υπηρεσιών των απεργών.

SUMMARY:

This paper is an attempt to analyse requisition - as an institution – and the different shapes that it takes in our current Constitution. First of all, I mention the requisition of belongings (article 18 par.3 of the greek Constitution) and how it differs from similar institutions. Then, the prerequisites of its declaration are cited, and so are its limitations.

The second part of this paper, which deals with the requisition of personal services (article 22 par.4 section b of the greek Constitution), follows a similar plan. In brief, I have tried to present and specify this form of requisition and even indicate its restrictions. Furthermore, a comparison is made between the requisition of personal services and the institutions which resemble it somehow. The prerequisites of its application are examined and finally, I have tried to unfold an interesting issue which has arisen in practice; that of the requisition of services of strikers.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Βενιζέλος Ε., «Το Αναθεωρητικό Κεκτημένο – Το Συνταγματικό Φαινόμενο στον 21^ο Αιώνα και η Εισφορά της Αναθεώρησης του 2001», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2002.
- Δαγτόγλου Π., «Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα Β΄», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1991.
- Δημητρόπουλος Α., «Συνταγματικά δικαιώματα ειδικό μέρος, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου τομ. ΙΙΙ ημ. Β΄»
- Κοντιάδης Ξεν., «Ο Νέος Συνταγματισμός και Τα Θεμελιώδη Δικαιώματα της Αναθεώρησης του 2001», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- Κορδογιαννόπουλος Π., «Το Δίκαιο της Αναγκαστικής Απαλλοτριώσεως κατά το Ισχύον Δίκαιο Μετά Συγκριτικής Επισκόπησης των Αλλοδαπών Δικαίων», Εκδόσεις Ν. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ, Αθήνα, 1954.
- Μανιτάκης Α., «Κράτος Δικαίου και Δικαστικός Έλεγχος της Συνταγματικότητας – Ι», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1994.
- Παπαδόπουλος Κων., «Το Δίκαιο της Αστικής Αποκαταστάσεως των Προσφύγων», Διατριβή, Αθήνα, 1973.
- Παραράς Π., «Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Διεθνή Κείμενα για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Βιβλιογραφία – Νομολογία – Παρατηρήσεις», 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2001.

- Σαρμάς Ι., «Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής – Αναλυτική Μελέτη των Μεγάλων Θεμάτων», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998.
- Τάχος Α., «Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», 7^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2003.
- Τάχος Α., «Διοικητικό Οικονομικό Δίκαιο», 7^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1992.
- Χιώλος Κων., «Μελέτες Δημοσίου Δικαίου», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1998.
- Χορομίδης Ι., «Αναγκαστικές Απαλλοτριώσεις – Κατ'άρθρο Βιβλιογραφία και Νομολογία», Θεσσαλονίκη, 2000.
- Χρυσόγονος Κ., «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2002.
- Χρυσόγονος Κ., «Η Απαγόρευση της Αναγκαστικής Εργασίας και η Επίταξη Προσωπικών Υπηρεσιών», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1992.

-
- ¹ Βλ. Μανιτάκη Α., «Κράτος Δικαίου και Δικαστικός Έλεγχος της Συνταγματικότητας – Ι», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1994
- ² Βλ. Τάχου Α., «Διοικητικό Οικονομικό Δίκαιο», 7^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1992.
- ³ Βλ. Άρθρο 17 της γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789
- ⁴ Βλ. Χρυσόγονου Κ., «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2002
- ⁵ άρθ.1 Πρώτο Πρωτόκολλο του 1952
- ⁶ Βλ. παρακάτω
- ⁷ Βλ. Δαγτόγλου Π., «Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα Β΄», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1991
- ⁸ Πρβλ. το άρθρο 42 του ιταλικού Συντάγματος
- ⁹ βλ. Ε.Βενιζέλου, **Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων, 1990 55επ.**
- ¹⁰ Βλ. Παραρά Π., «Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Διεθνή Κείμενα για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Βιβλιογραφία – Νομολογία – Παρατηρήσεις», 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2001
- ¹¹ Βλ. Παπαδόπουλος Κων., «Το Δίκαιο της Αστικής Αποκατάστασης των Προσφύγων», Διατριβή, Αθήνα, 1973
- ¹² Βλ. Τάχος Α., «Διοικητικό Οικονομικό Δίκαιο», 7^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1992
- ¹³ Βλ. παρακάτω υπό Γ2
- ¹⁴ Βλ. άρθ. 298 ΑΚ
- ¹⁵ Βλ. απόφ.1714/1983 ΣτΕ
- ¹⁶ Βλ. Δαγτόγλου Π., ό.π.
- ¹⁷ Βλ. απόφαση 957/78 ολ.ΣτΕ. Το Σ 1978,5,6 για την εξαγγελία ακινητοποίησης των λεωφορείων
- ¹⁸ Βλ. Χρυσόγονου Κ., «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2002
- ¹⁹ Βλ. ΣτΕ 1677/1980 Ευρ. ΣτΕ 1980,Σ510
- ²⁰ Βλ. Α ΤΑΧΟΥ, Δίκαιο της δημόσιας τάξης 1990,22-23
- ²¹ Βλ. Αντρέας Γ. Δημητρόπουλος Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος 2005 σ.209-217
- ²² Βλ. Παραρά Π.,ό.π.
- ²³ Βλ. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα ειδικό μέρος, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου τομ. ΙΙΙ ημ. Β΄ σελ 383
- ²⁴ Βλ. Χρυσόγονου Κ., «Η Απαγόρευση της Αναγκαστικής Εργασίας και η Επίταξη Προσωπικών Υπηρεσιών», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1992
- ²⁵ Βλ. Σαρμά Ι., «Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής – Αναλυτική Μελέτη των Μεγάλων Θεμάτων», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998
- ²⁶ Βλ. Ε. Βενιζέλου , Πολιτική Επιστράτευση και Απεργία Σ.731-733

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

(Δ/ΝΗ 2005/1229)

Επίταξη. Σκοπός της επίταξης ειδικά για έργα που χρηματοδοτούνται και από κοινοτικά προγράμματα περιορισμένου χρόνου. Δεν συντρέχει στην ένδικη υπόθεση άμεση και επιτακτική ανάγκη που να δικαιολογεί την επιβολή επίταξης. Δεκτή η αίτηση ακύρωσης.

Αριθμός 810/2005

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΣΤ΄

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 22 Νοεμβρίου 2004 με την εξής σύνθεση: Θ. Χατζηπαύλου, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του ΣΤ΄ Τμήματος, Μ. Καραμανώφ, Κ. Ευστρατίου, Σύμβουλοι, Κ. Φιλοπούλου, Β. Πλαπούτα, Πάρεδροι. Γραμματέας ο Β. Μανωλόπουλος, Γραμματέας του ΣΤ΄ Τμήματος.

Για να δικάσει την από 8 Δεκεμβρίου 2003 αίτηση :

της Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνηςη οποία παρέστη με τον δικηγόρο Κωνσταντίνο Σπύρου (Α.Μ. 1158), που τον διόρισε με ειδικό πληρεξούσιο,

κατά του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, ο οποίος παρέστη με τον Αλέξανδρο Ροϊλό, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους,

κ α ι κατά των παρεμβαινόντων :ο οποίος παρέστη με τον δικηγόρο Κωνσταντίνο Σίνο (Α.Μ. 4896), που τον διόρισε με πληρεξούσιο, ο οποίος παρέστη με τον δικηγόρο Οδυσσέα Κομνηνό (Α.Μ. 12306), που του δόθηκε προθεσμία δέκα τεσσάρων (14) ημερών, για την νομιμοποίησή του.

Με την αίτηση αυτή η αιτούσα εταιρεία επιδιώκει να ακυρωθεί η υπ' αριθμ. Δ12/0/39203/12.11.2003 απόφαση του Υφυπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και κάθε άλλη σχετική πράξη ή παράλειψη της Διοικήσεως. Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Συμβούλου Κ. Ευστρατίου.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον πληρεξούσιο της αιτούσας εταιρείας, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση, τον πληρεξούσιους των παρεμβαινόντων και τον αντιπρόσωπο του Υπουργού, οι οποίοι ζήτησαν την απόρριψή της. Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου κ α ι

Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α

Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ á τ ο Ν ό μ ο

1. Επειδή, για την κρινόμενη αίτηση έχει καταβληθεί το νόμιμο παράβολο (502737, 750957/2003 ειδικά γραμμάτια παραβόλου).

2. Επειδή, με την αίτηση αυτή ζητείται, παραδεκτώς, η ακύρωση της

Δ12/0/12.11.2003 αποφάσεως του Υφυπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΦΕΚ Δ' 1071), κατά το μέρος που με αυτήν επιτάχθηκε για ένα έτος ακίνητο, φερόμενο ως ανήκον στην αιτούσα εταιρία και έχον πρόσωπο επί της οδού για τη διάνοιξη της οδού Πασχαλιάς (που αποτελεί προέκταση της οδού Ηρακλείου) στο Δήμο Χαλανδρίου Αττικής.

3. Επειδή, παραδεκτώς παρεμβαίνει υπέρ του κύρους της προσβαλλομένης πράξεως οο οποίος φέρεται ως κύριος ακινήτου που αποκτά πρόσωπο επί τηςο οποίος φέρεται ως κύριος ακινήτου που αποκτά πρόσωπο επί της χωριστό ο καθένας δικόγραφο, οι Δήμοι Χαλανδρίου και Βριλησίων, ο πρώτος μεν ενόψει του ότι η ανωτέρω οδός ευρίσκεται εντός των διοικητικών ορίων του, ο δεύτερος δε ενόψει του ότι η οδός αυτή, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλλου, αποτελεί προέκταση της οδού Ηρακλείου και συνδέει την Λεωφόρο Σταυρού Π. Ελευσίνας από τον κόμβο της Δουκίσσης Πλακεντίας με την οδό Αναπαύσεως, η οποία διέρχεται και από τον εν λόγω Δήμο.

4. Επειδή, με την 223/2004 απόφαση της Επιτροπής Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία εκδόθηκε στις 5.4.2004 επί σχετικής αιτήσεως της και ήδη αιτούσης εταιρίας, ανεστάλη η εκτέλεση της προσβαλλομένης πράξεως, κατά το μέρος που αφορά την εν λόγω εταιρία. Με τα δεδομένα αυτά η κρινόμενη αίτηση εξακολουθεί να έχει αντικείμενο.

5. Επειδή, με την παράγραφο 20 εδ. α' του άρθρου 6 του Ν. 2052/1992 (ΦΕΚ Α' 94), όπως αυτή αντικαταστάθηκε με το άρθρο 4 παρ. 6 του Ν. 2366/1995 (ΦΕΚ Α' 256), ορίσθηκε ότι «Για τα έργα διαπλατύνσεων οδών ή μεγάλων κυκλοφοριακών αρτηριών (αυτοκινητοδρόμων), καθώς και κυκλοφοριακών κόμβων, , τα οποία χρηματοδοτούνται και από κοινοτικά προγράμματα περιορισμένου χρόνου και εφόσον έχει κηρυχθεί απαλλοτρίωση για την απόκτηση των αναγκαίων εκτάσεων, έχουν εφαρμογή οι διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 5 του ν. 1838/1951 προς εκτέλεση των έργων μέχρι τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης». Οι ανωτέρω διατάξεις του άρθρου 6 του Ν. 2052/1992 καταργήθηκαν με την παράγραφο 8 του άρθρου 7Α του κυρωθέντος με το άρθρο πρώτο του Ν. 2882/2001 Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων (ΦΕΚ Α' 17), το οποίο άρθρο 7Α προστέθηκε με την παράγραφο 3 του άρθρου 1 του Ν. 2985/2002 (ΦΕΚ Α' 18), και στη συνέχεια επανήλθαν σε ισχύ μετά την κατάργηση της εν λόγω παραγράφου 8 του άρθρου 7Α με την παράγραφο 1 του άρθρου 38 του Ν. 3016/2002 (ΦΕΚ Α' 110). Περαιτέρω, με την παράγραφο 2 του άρθρου 8 του Ν. 2576/1998 (ΦΕΚ Α' 25) ορίσθηκε ότι οι ανωτέρω διατάξεις «περί επιτάξεων χώρων για την εκτέλεση συγκοινωνιακών έργων, έχουν ανάλογη εφαρμογή και για την εκτέλεση όλων των άλλων μεγάλων δημόσιων έργων Εθνικού Επιπέδου, για τα οποία συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις των διατάξεων αυτών». Εξάλλου, στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 5 του Ν. 1838/1951 (ΦΕΚ Α' 170) ορίζεται ότι «2. Επιτρέπεται η επίταξις υπό του Υπουργού Δημοσίων Έργων χώρων ή πραγμάτων αμέσως αναγκαίων εις την εκτέλεσιν των έργων υπό όρους και αποζημιώσεις κανονιζομένους και εγκρινομένους υπό του Υπουργού μετά γνώμην του κατά το άρθρον 3 Συμβουλίου. 3. Εν ταις περιπτώσεσιν επιτάξεως η αποζημίωσις καταβάλλεται αμέσως, επιτρεπομένης της περαιτέρω διεκδικήσεως δια της δικαστικής οδού κατά τας κειμένας διατάξεις ». Ο σκοπός της προβλεπόμενης από τις ανωτέρω διατάξεις επιτάξεως, ειδικά για έργα που χρηματοδοτούνται και από κοινοτικά προγράμματα περιορισμένου χρόνου, είναι η εξασφάλιση της χρήσεως ακινήτου αναγκαίου για την κάλυψη ανάγκης, η οποία είναι μεν μόνιμη, αλλά ταυτόχρονα είναι άμεση και επιτακτική (βλ. Σ.τ.Ε. 3456/1998 Ολομ., 2640/2000).

6. Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση από τα στοιχεία του φακέλλου προκύπτουν

τα εξής : Με την 1011422/968/0010/27.11.2002 κοινή απόφαση των Υφυπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΦΕΚ Δ' 1071) κηρύχθηκε η αναγκαστική απαλλοτρίωση, μεταξύ άλλων, ακινήτου, φερομένου ως ανήκοντος στην αιτούσα εταιρία, για τη διάνοιξη της στη συμβολή της με την οδό Αναπαύσεως στο Δήμο Χαλανδρίου Αττικής. Μετά την κήρυξη της απαλλοτριώσεως εκδόθηκε η προσβαλλόμενη πράξη, με την οποία εγκρίθηκε η επίταξη, μεταξύ άλλων, και του ανωτέρω ακινήτου. Ως δικαιολογία για την επιβολή της επιτάξεως η Διοίκηση επικαλείται στο προοίμιο της προσβαλλομένης πράξεως ότι το επίμαχο έργο «α. χρηματοδοτείται από πιστώσεις Κοινοτικών Προγραμμάτων, β. βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο και γι' αυτό δεν θα πρέπει να υπάρξουν καθυστερήσεις στην κατασκευή του» και ότι «η επίταξη των εκτάσεων που κηρύχθηκαν προς απαλλοτρίωση επείγει, διότι είναι υποχρέωση της Υπηρεσίας να δοθούν στον Ανάδοχο, ελεύθερες, άμεσα». Ούτε, όμως, από τα ανωτέρω παρατιθέμενα στην προσβαλλόμενη πράξη ούτε από τα λοιπά στοιχεία του φακέλλου προκύπτει ότι συντρέχει στην προκειμένη περίπτωση άμεση και επιτακτική ανάγκη που να δικαιολογεί την επιβολή του εξαιρετικού μέτρου της επιτάξεως. Συνεπώς, για το βάσιμο αυτό λόγο ακυρώσεως πρέπει να γίνει δεκτή η κρινόμενη αίτηση και να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη πράξη. Κατόπιν τούτου είναι περιττή η έρευνα των λοιπών προβαλλομένων λόγων ακυρώσεως.

7. Επειδή, εφόσον γίνεται δεκτή η κρινόμενη αίτηση, πρέπει να απορριφθούν οι ασκηθείσες παρεμβάσεις.

Δ ι ά τ α ύ τ α

Δέχεται την κρινόμενη αίτηση.

Απορρίπτει τις ασκηθείσες παρεμβάσεις.

Διατάσσει την απόδοση του κατατεθέντος παραβόλου.

Επιβάλλει στο Δημόσιο και τους παρεμβαίνοντες συμμετρως τη δικαστική δαπάνη της αιτούσης εταιρίας, η οποία ανέρχεται σε επτακόσια εξήντα (760) ευρώ.

Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 6 Δεκεμβρίου 2004 και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 21ης Μαρτίου 2005.

Ο Πρόεδρος του ΣΤ' Τμήματος Ο Γραμματέας του ΣΤ' Τμήματος

Θ. Χατζηπαύλου

Β. Μανωλόπουλος

ΣΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Εντέλλεται προς κάθε δικαστικό επιμελητή να εκτελέσει όταν του το ζητήσουν την παραπάνω απόφαση, τους Εισαγγελείς να ενεργήσουν κατά την αρμοδιότητά τους και τους Διοικητές και τα άλλα όργανα της Δημόσιας Δύναμης να βοηθήσουν όταν τους ζητηθεί.

Η εντολή πιστοποιείται με την σύνταξη και την υπογραφή του παρόντος.

Αθήνα,

(Α΄ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)

Επίταξη ακινήτου για την εγκατάσταση λυομένων αιθουσών δημοτικού σχολείου στη σεισμόπληκτη περιοχή της Καλαμάτας. Μέχρι το τέλος του 1990 ήταν δικαιολογημένη η διατήρηση της επίταξης και δεν είχε παρέλθει ο εύλογος χρόνος για την άρση της. Δεν δικαιολογείται η παράταση της επίταξης κατά τα έτη 1991 και 1992 και οι ιδιοκτήτες δικαιούνται να λάβουν αποζημίωση, αφού θα μπορούσαν να εκμισθώσουν το ακίνητο που επιτάχθηκε με μίσθωμα 200.000 δρχ. το μήνα. Απορρίπτεται η αναίρεση για πλημμελή αιτιολογία (επικυρώνει την αριθμ. 197/2000 ΔΕφΤριπολ).

Αριθμός 2921/2004

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ Α΄

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 24 Νοεμβρίου 2003, με την εξής σύνθεση: Γ. Ανεμογιάννης, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του Α΄ Τμήματος, Ειρ. Σαρπ, Δ. Σκαλτσούνης, Σύμβουλοι, Δ. Εμμανουηλίδης, Κ. Κονιδισιώτου, Πάρεδροι. Γραμματέας η Α. Κολιοπούλου.

Για να δικάσει την από 2 Φεβρουαρίου 2001 αίτηση:

του Υπουργού Οικονομικών, ο οποίος παρέστη με τον Ανδρέα Γραμματικό, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους,

κατά των :οι οποίοι παρέστησαν με το δικηγόρο Βασίλειο Μαρή (Α.Μ. 2746), που τον διόρισαν στο ακροατήριο και ο οποίος παρέστη με τον ως άνω δικηγόρο Βασίλειο Μαρή, που τον διόρισε με πληρεξούσιο.

Με την αίτηση αυτή ο Υπουργός επιδιώκει να αναιρεθεί η υπλ αριθ. 197/2000 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Τρίπολης.

Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως της Εισηγήτριας, Συμβούλου, Ειρ. Σαρπ.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον αντιπρόσωπο του Υπουργού, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους αναιρέσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση και τον πληρεξούσιο των αναιρεσιβλήτων, που ζήτησε την απόρριψή της.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου κ α ι

Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α

Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ á τ ο Ν ó μ ο

1. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση, η οποία ασκείται, κατά νόμο, χωρίς

καταβολή παραβόλου, ζητείται η αναίρεση της 197/2000 αποφάσεως του Διοικητικού Εφετείου Τριπόλεως, με την οποία συνεκδικάσθησαν και έγιναν εν μέρει δεκτές οι αντίθετες εφέσεις του αναιρεσιόντος Ελληνικού Δημοσίου και των αναιρεσιβλήτων. Ειδικότερα, με την απόφαση αυτή εξαφανίσθηκε η 31/1996 απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Καλαμάτας, κατά το μέρος που είχε δεχθεί εν μέρει την παρέμβαση της και απερρίφθη η εν λόγω παρέμβαση, μεταρρυθμίσθηκε δε κατά τα λοιπά η ανωτέρω πρωτόδικη απόφαση και αναγνωρίσθηκε το δικαίωμα των αναιρεσιβλήτων να λάβουν από το Ελληνικό Δημόσιο ποσό 2.235.384 δρχ. ο πρώτος, 745.128 δρχ. ο δεύτερος και 1.490.256 δρχ. ο τρίτος ως αποζημίωση λόγω μη άρσεως εντός ευλόγου χρόνου της επιτάξεως ακινήτου τους.

2. Επειδή, η δίκη πρέπει να κηρυχθεί κατηρημένη, σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 3 του Ν. 2944/2001 (ΦΕΚ Α' 222/8.10.2001), ως προς τους δεύτερο και τρίτο αναιρεσιβλήτους (.....). Και τούτο διότι ως προς αυτούς το αντικείμενο της διαφοράς, που άγεται ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, είναι, κατά τα εκτεθέντα στην πρώτη σκέψη, κατώτερο των 2.000.000 δραχμών, η κρινόμενη δε αίτηση, ασκηθείσα στις 2.6.2001, ήταν εκκρεμής κατά την έναρξη ισχύος των ανωτέρω διατάξεων (8.10.2001) και το Δημόσιο δεν υπέβαλε εντός της οριζόμενης στις εν λόγω διατάξεις προθεσμίας υπόμνημα, με το οποίο να προβάλλει και να αποδεικνύει ότι η επίλυση της εκκρεμούς διαφοράς έχει γιὰ αυτό ευρύτερες οικονομικές ή δημοσιονομικές επιπτώσεις που δικαιολογούν την συνέχιση της δίκης. Συνεπώς, η κρινόμενη αίτηση εισάγεται μόνον ως προς τον πρώτο αναιρεσιβλήτο, ασκείται δε παραδεκτως.

3. Επειδή, με την προσβαλλόμενη απόφαση έγιναν δεκτά τα εξής : Ο πρώτος αναιρεσιβλήτος ήταν συγκύριος (με τους άλλους δύο αναιρεσιβλήτους ως προς τους οποίους καταργείται η δίκη) κατά τα 3/6 εξ αδιαιρέτου ενός οικοπέδου, συνολικής εκτάσεως 1056 τ.μ., σε κεντρικό σημείο της πόλεως της Καλαμάτας. Με τη Φ.311.1/637/13.9.1986 απόφαση του Νομάρχη Μεσσηνίας κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης η σεισμόπληκτη περιοχή του νομού Μεσσηνίας και με τη Φ.311.1/159/ 11.2.1987 απόφαση του ίδιου Νομάρχη επιτάχθηκε το ανωτέρω ακίνητο για την εγκατάσταση λυομένων αιθουσών του 21ου δημοτικού σχολείου Καλαμάτας. Στο από μηνός Φεβρουαρίου τοπογραφικό διάγραμμα του Δημάρχου Καλαμάτας που συνοδεύει την περί επιτάξεως απόφαση το εν λόγω ακίνητο φαίνεται ότι αποτελείται από δύο επιμέρους οικοπέδα, το ένα με αριθ. (1) και στοιχεία ΒΓΔΘΙΚΒ, εκτάσεως 366,63 τ.μ., και το άλλο με αριθ. (2) και στοιχεία ΛΙΘΗΝΜΛ, εκτάσεως 690 τ.μ., το οποίο φέρεται να έχει πρόσωπο, μήκους 39,50 μ., στην οδό Φαρών. Με την Φ.311.1/ οικ.267/28.6.1989 απόφαση του ανωτέρω Νομάρχη ήρθη η κήρυξη της σεισμόπληκτης περιοχής σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και ανεκλήθησαν όλες οι αποφάσεις που είχαν εκδοθεί για επίταξη ακινήτων. Με την 4741/11.7.1989, όμως, απόφαση του Πρωθυπουργού ο νομός Μεσσηνίας επανακηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και το ανωτέρω ακίνητο του αναιρεσιβλήτου επιτάχθηκε και πάλι με την Φ.311.1/326/24.7.1989 απόφαση του Νομάρχη Μεσσηνίας για την προσωρινή στέγαση σχολείων. Στο από μηνός Ιουλίου σχεδιάγραμμα του Δημάρχου Καλαμάτας, που συνοδεύει την τελευταία αυτή απόφαση, το επίμαχο ακίνητο εμφανίζεται ως αποτελούμενο από δύο οικοπέδα, το ένα με αριθ. 3, εκτάσεως 366,40 τ.μ., και το άλλο με αριθ. 4, εκτάσεως 690 τ.μ., το οποίο φέρεται να έχει πρόσωπο στην οδό Φαρών. Με σχετικά πρακτικά της Επιτροπής καθορισμού αποζημιώσεως δικαιούχων από επιταχθέντα ακίνητα για καταυλισμούς και σχολεία προσδιορίσθηκε η αποζημίωση του αναιρεσιβλήτου και των δύο άλλων συνιδιοκτητών για την αποστέρωση της χρήσεως του ακινήτου τους σε 8.230 δρχ. μηνιαίως από 11.2.1987 μέχρι 11.2.1989, σε 10.105 δρχ. μηνιαίως από 12.2.1989 μέχρι 31.12.1989, σε 12.480 δρχ. από 1.1.1990 μέχρι 31.12.1990,

σε 13.260 δρχ. από 1.1.1991 μέχρι 31.12.1991 και σε 14.176 δρχ. από 1.1.1992 μέχρι 31.12.1992. Ο αναιρεσίβλητος και οι συνιδιοκτήτες, με την από 10.5.1993 αίτησή τους, ζήτησαν την άρση της επιτάξεως του ακινήτου τους, η αίτηση, όμως, αυτή απερρίφθη με την Φ.311.1/186/24.5.1993 απόφαση του Νομάρχη Μεσσηνίας, με την αιτιολογία ότι δεν εξέλιπταν οι λόγοι που επέβαλαν την επιτάξη. Η νομαρχιακή αυτή απόφαση ακυρώθηκε με την 2286/1994 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, κατόπιν αιτήσεως των ανωτέρω. Ειδικότερα, με την απόφαση αυτή κρίθηκε ότι «ενόψει του χρονικού διαστήματος (εξαετίας περιόδου) που παρήλθε από την αρχική επίταξη των επιδικών ακινήτων, η επιτάξη αυτή για τη θεραπεία της άμεσης μεν και επιτακτικής, αλλά μόνιμης, στην προκείμενη περίπτωση, κοινωνικής ανάγκης, για τη στέγαση δηλαδή δημοτικών σχολείων, παρατάθηκε πέραν του ευλόγου χρόνου, εφόσον η Διοίκηση δεν επικαλείται, ούτε άλλωστε από τα στοιχεία του φακέλου προκύπτει, ότι κατά το παραπάνω χρονικό διάστημα αντιμετώπισε την κατά τρόπο πάγιο και οριστικό στέγαση σχολείων, για την οποία είχε κηρυχθεί η επίταξη». Εν τω μεταξύ ο αναιρεσίβλητος και οι άλλοι δύο συγκύριοι του επιδικού ακινήτου, με την από 10.5.1993 αγωγή τους ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Καλαμάτας, είχαν ζητήσει, κατ' άρθρο 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, να υποχρεωθεί το Δημόσιο να τους καταβάλει συνολικώς ποσό 29.803.705 δρχ. ως αποζημίωση, λόγω της παράνομης, κατ' αυτούς, διατηρήσεως της επιτάξεως του ακινήτου τους πέραν του έτους από την επιβολή της. Στην πρωτόδικη δίκη άσκησε παρέμβαση ηισχυριζόμενη ότι τμήμα του επιδικού ακινήτου δεν ανήκε στους ανωτέρω, αλλά στην ίδια. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχθηκε εν μέρει τόσο την αγωγή όσο και την παρέμβαση και αναγνώρισε την υποχρέωση του Δημοσίου να καταβάλει ως αποζημίωση στους ενάγοντες και στην παρεμβαίνουσα συνολικώς το ποσό των 4.470.768 δρχ. (4.800.000 δρχ. μείον 329.232, ποσό που έλαβαν ως αποζημίωση οι ενάγοντες για τα έτη 1991 και 1992 με βάση τα πρακτικά της Επιτροπής καθορισμού αποζημιώσεως δικαιούχων από επιταχθέντα ακίνητα) και ειδικότερα στον αναιρεσίβλητο το ποσό των δρχ. 1.792.202. Εφέσεις του αναιρεσίβλητου και των άλλων δύο εναγόντων, καθώς και του Δημοσίου κατά της πρωτόδικης αποφάσεως έγιναν εν μέρει δεκτές με την ήδη προσβαλλόμενη απόφαση. Ειδικότερα, με την απόφαση αυτή το διοικητικό εφετείο, αφού έλαβε υπόψη το 398/259/ 10.2.2000 έγγραφο του Διευθυντή Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως Μεσσηνίας, το οποίο προσκομίσθηκε ενώπιόν του μετά την 453/1998 προδικαστική απόφαση, δέχθηκε ότι εσφαλμένως στα τοπογραφικά διαγράμματα που συνόδευαν τις περί επιτάξεως αποφάσεις εμφάνιζαν την επιταχθείσα έκταση να έχει πρόσωπο στην οδό Φαρών, έκταση 1056 τ.μ. και να ανήκει εξ ολοκλήρου στον αναιρεσίβλητο και στους άλλους δύο ενάγοντες, ενώ πράγματι η έκταση αυτή είχε έκταση 1252,92 τ.μ. και περιελάμβανε και την ιδιοκτησία της η οποία και μόνον έχει πρόσωπο 39 μ. στην οδό Φαρών. Με τα δεδομένα αυτά και αφού έλαβε υπόψη ότι οι ανωτέρω με την αγωγή τους ζήτησαν να αποζημιωθούν για τη ζημία που υπέστησαν από τη στέρηση της χρήσεως μόνον της εκτάσεως των 1056 τ.μ. που ανήκε σε αυτούς, το διοικητικό εφετείο έκρινε ότι η προαναφερθείσαδεν είχε έννομο συμφέρον να ασκήσει παρέμβαση, ζητώντας να αναγνωρισθεί αυτή ως δικαιούχος μέρους της ζητουμένης αποζημιώσεως. Για το λόγο αυτό το διοικητικό εφετείο εξαφάνισε την πρωτόδικη απόφαση, κατά το μέρος που είχε δεχθεί εν μέρει την παρέμβαση, δικάζοντας δε την εν λόγω παρέμβαση, την απέρριψε. Περαιτέρω, το διοικητικό εφετείο δέχθηκε ότι με την προαναφερθείσα 2286/1994 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε ότι στο εξαετές χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την αρχική επίταξη του επιδικού ακινήτου μέχρι την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως είχε παρέλθει οπωσδήποτε ο εύλογος χρόνος για την άρση της, χωρίς, όμως, να κριθεί ειδικώς με την απόφαση αυτή ποιο είναι το εύλογο χρονικό διάστημα για τη διατήρησή της, και ότι, συνεπώς, κατά την έννοια της ανωτέρω αποφάσεως δεν αποκλείεται το εύλογο αυτό διάστημα να συμπληρώθηκε σε ενδιάμεσο της εξαετίας χρονικό

σημείο. Ενόψει τούτου το διοικητικό εφετείο απέρριψε το λόγο εφέσεως του Δημοσίου ότι τα διοικητικά δικαστήρια δεσμεύονται από το δεδικασμένο που πηγάζει από την ανωτέρω απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, με την οποία, κατά το Δημόσιο, προσδιορίσθηκε ο εύλογος χρόνος για τη διατήρηση της επιτάξεως σε έξι χρόνια. Στη συνέχεια το διοικητικό εφετείο εξέτασε παρεμπιπτόντως τη νομιμότητα της επιτάξεως του επιδίκου ακινήτου κατά το χρονικό διάστημα από το έτος 1988 μέχρι το έτος 1992 και έλαβε υπόψη: 1) ότι το ακίνητο αυτό επιτάχθηκε αρχικά με τη Φ.311.1/159/11.2.1987 απόφαση του Νομάρχη Μεσσηνίας για τη στέγαση λυομένων αιθουσών δημοτικού σχολείου και, μετά την προσωρινή άρση της επιτάξεως στις 28.6.1989, επιτάχθηκε και πάλι με την Φ.311.1/326/24.7.1989 απόφαση του ίδιου Νομάρχη, 2) ότι, όπως προέκυψε από το 5543/2255/17.7.1990 έγγραφο του Δήμου Καλαμάτας, το έτος 1989 αναθεωρήθηκε το ρυμοτομικό σχέδιο της πόλεως της Καλαμάτας, στο αναθεωρηθέν δε σχέδιο η επίδικη έκταση, ως τμήμα μείζονος περιοχής, χαρακτηρίσθηκε ως χώρος για την ανέγερση δημοτικού σχολείου, 3) ότι το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι κατά το έτος 1989 η Διοίκηση προέβη σε ενέργειες που είχαν ως σκοπό τη μόνιμη αντιμετώπιση του προβλήματος της στεγάσεως των σχολείων της περιοχής, με απαλλοτρίωση του επιταχθέντος ακινήτου, και 4) ότι η έκταση των καταστροφών που είχαν προκληθεί από τους σεισμούς στα κτίρια, μεταξύ των οποίων και τα δημόσια, είχε ως συνέπεια την αδυναμία οριστικής αντιμετώπισης όλων των αναγκών που δημιουργήθηκαν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Με τα δεδομένα αυτά το διοικητικό εφετείο έκρινε ότι μέχρι και το τέλος του έτους 1990 ήταν δικαιολογημένη η διατήρηση της επιτάξεως του επιδίκου ακινήτου και δεν είχε παρέλθει ο εύλογος χρόνος για την άρση της. Περαιτέρω, όμως, το διοικητικό εφετείο έκρινε ότι κατά το υπόλοιπο χρονικό διάστημα των ετών 1991-1992 δεν δικαιολογείται η παράταση της επιτάξεως, διότι δεν προκύπτει από κανένα στοιχείο ότι το Δημόσιο προχώρησε στην πραγματοποίηση της οριστικής στεγάσεως των σχολείων που στεγάζονταν προσωρινώς στην επιταχθείσα έκταση, εφόσον δρομολογήθηκε μεν η στέγαση αυτή από το νέο ρυμοτομικό σχέδιο, δεν απαλλοτρίωθηκε, όμως, ο χώρος παρά μόνον το έτος 1997. Ενόψει τούτων το διοικητικό εφετείο έκρινε ότι είναι βάσιμη η αξίωση του αναιρεσιβλήτου και των άλλων δύο συγκυρίων του ακινήτου για αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν από την στέρηση της ιδιοκτησίας τους κατά το διάστημα των ετών 1991-1992, επικυρώνοντας τη σχετική κρίση της πρωτόδικης αποφάσεως. Στη συνέχεια το διοικητικό εφετείο, ύστερα από εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, πιθανολόγησε ότι, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, από την εκμίσθωση του επιδίκου ακινήτου κατά τα έτη 1991-1992 θα μπορούσε να επιτευχθεί μηνιαίο μίσθωμα 200.000 δρχ. και συνολικά για τη διετία αυτή 4.800.000 δρχ., όπως κρίθηκε και με την πρωτόδικη απόφαση, προσδιόρισε δε την αποζημίωση που δικαιούνται να λάβουν οι ανωτέρω συνολικά μεν στο ποσό των 4.470.768 δρχ. (4.800.000 - 329.232 που έλαβαν ως αποζημίωση για τα έτη αυτά με βάση τα πρακτικά της Επιτροπής καθορισμού αποζημιώσεως δικαιούχων από επιταχθέντα ακίνητα) και ειδικότερα για τον αναιρεσίβλητο σε 2.235.000 δρχ. (4.470.768 X 3/6). Κατόπιν τούτου το διοικητικό εφετείο μεταρρύθμισε την πρωτόδικη απόφαση, κατά το μέρος που αφορούσε τον αναιρεσίβλητο και τους άλλους δύο συγκυρίους του επιδίκου ακινήτου, ως προς το ύψος της αναγνωρισθείσης ως καταβλητέας σε καθέναν από αυτούς αποζημιώσεως, ενόψει του ότι, μετά την απόρριψη της παρεμβάσεως τηςολόκληρο το ποσό της καθορισθείσης και με την πρωτόδικη απόφαση αποζημιώσεως για την παράνομη στέρηση της χρήσεως του επιδίκου ακινήτου, κρίθηκε ότι πρέπει να καταβληθεί σι αυτοί, κατά το ποσοστό της εξ αδιαίρετου κυριότητας του καθενός.

4. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται ότι με την 2286/1994 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε ότι ο εύλογος χρόνος για τη διατήρηση της επιτάξεως ανερχόταν σε έξι έτη από την επιβολή της και ότι, ως εκ τούτου,

η προσβαλλόμενη απόφαση, που δέχθηκε ότι ήταν αδικαιολόγητη η παράταση της επιτάξεως και κατά τα έτη 1991 και 1992, είναι αναιρετέα, διότι παρεβίασε το δεδωρισμένο που απορρέει από την εν λόγω απόφαση. Ο λόγος αυτός αναιρέσεως είναι απορριπτικός ως αβάσιμος, διότι, όπως εκτέθηκε στην προηγούμενη σκέψη, το διοικητικό εφετείο δέχθηκε ότι με την ανωτέρω απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, η επίμαχη περικοπή της οποίας παρατίθεται στην προσβαλλόμενη απόφαση, κρίθηκε απλώς ότι η εξαετία, που παρήλθε από την επίταξη του επιδικίου ακινήτου μέχρι την απόρριψη της αιτήσεως του αναιρεσιβλήτου και των δύο άλλων συγκυρίων για άρση αυτής, υπερέβαινε οπωσδήποτε τον εύλογο χρόνο και δεν έκρινε για πόσο ακριβώς χρόνο ήταν δικαιολογημένη η διατήρησή της. Κατά το μέρος δε που με τον ανωτέρω λόγο αμφισβητείται η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας ως προς την έννοια της ανωτέρω ακυρωτικής αποφάσεως, η οποία αποτελεί στοιχείο του φακέλου, ο λόγος αυτός είναι απορριπτικός ως απαράδεκτος (πρβλ. Σ.τ.Ε. 293/1984).

5. Επειδή, η κρίση της προσβαλλομένης αποφάσεως ότι δεν δικαιολογείται η παράταση της επιτάξεως του επιδικίου ακινήτου και κατά τα έτη 1991 και 1992, συναρτείται κατ'επίκληση των συνθηκών που επικρατούσαν στην πόλη της Καλαμάτας μετά τους σεισμούς του 1986 και του γεγονότος ότι, ενώ το ακίνητο αυτό χαρακτηρίστηκε ως χώρος για την ανέγερση σχολείου το 1989, η Διοίκηση δεν προέβη σε περαιτέρω ενέργειες για την απαλλοτρίωσή του κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, είναι κατ'αρχήν νομίμως και επαρκώς αιτιολογημένη και ο περί του αντιθέτου λόγος αναιρέσεως είναι απορριπτικός ως αβάσιμος.

Ειδικότερα, προβάλλεται με την κρινόμενη αίτηση ότι η ανωτέρω κρίση της προσβαλλομένης αποφάσεως είναι ανεπαρκώς αιτιολογημένη, διότι δεν αναφέρεται στην απόφαση αν ελήφθη υπόψη ο προβληθείς από το Δημόσιο ουσιώδης ισχυρισμός ότι οι ειδικές συνθήκες που δημιουργήθηκαν στην πόλη της Καλαμάτας μετά τους σεισμούς του 1986 και συνίσταντο στην δυσχερέστατη έως πλήρη σχεδόν αδυναμία λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών, αφού αυτές στεγάζονταν επί μία δεκαετία και πλέον σε λυόμενα, δικαιολογούσαν κάποια καθυστέρηση στις ενδειγμένες ενέργειες της Διοικήσεως και επομένως και τη δέσμευση του επιδικίου ακινήτου μέχρι και το έτος 1992. Ο λόγος αυτός αναιρέσεως είναι απορριπτικός ως αβάσιμος, διότι από το παρατεθέν στην τρίτη σκέψη περιεχόμενο της προσβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι το διοικητικό εφετείο έλαβε υπόψη τον ανωτέρω ισχυρισμό, αφού μεταξύ των στοιχείων που συνεκτίμησε για να καταλήξει στην ανωτέρω κρίση του είναι η έκταση των καταστροφών που προκλήθηκαν από τους σεισμούς στα κτίρια, μεταξύ των οποίων και τα δημόσια, και η εντεύθεν αδυναμία οριστικής αντιμετώπισεως όλων των αναγκών που δημιουργήθηκαν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα.

6. Επειδή, ενόψει των ανωτέρω, η δίκη πρέπει να καταργηθεί ως προς τους αναιρεσιβλήτους και η κρινόμενη αίτηση πρέπει να απορριφθεί ως προς τον αναιρεσίβλητο

Διά ταύτα

Κηρύσσει τη δίκη κατηρημένη ως προς τους αναιρεσιβλήτους

Απορριπτει την κρινόμενη αίτηση ως προς τον αναιρεσίβλητο

Επιβάλλει στο Δημόσιο τη δικαστική δαπάνη του αναιρεσιβλήτου Παναγιώτη Νινιού, η οποία ανέρχεται σε τριακόσια ογδόντα (380) ευρώ.

Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 10 Δεκεμβρίου 2003 και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 18ης Οκτωβρίου 2004.

Ο Πρόεδρος του Α` Τμήματος Η Γραμματέας

Γ. Ανεμογιάννης

Α. Κολιοπούλου

ΔΕΛΤΙΟ-ΣΤΕ/1983 (2)

Σύνταγμα. Ατομικά δικαιώματα. Ελευθερία εργασίας. Επίταξη προσωπικών υπηρεσιών. Έννοια. Προϋποθέσεις. Επίταξη της εργασίας επαγγελματιών που έχουν την εμπορική ιδιότητα. Περιορισμοί της προσωπικής ελευθερίας. Απεργία. Προϋπόθεση ύπαρξης εξαρτημένης εργασίας.

2960/1983 ΣΤΕ.

Ελευθερία εργασίας, επίταξη προσωπικών υπηρεσιών, κατά το άρθρο 22 παρ. 3 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει κατά βάση το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας της εργασίας υπό την αρνητική του μορφή, ως επίταξη προσωπικών υπηρεσιών δεν νοείται αποκλειστικά η επίταξη της εργασίας των μισθωτών, δηλαδή προσώπων που παρέχουν εξηρημένη εργασία, αλλά και κάθε ικανού προς εργασία ατόμου που ασκεί οποιοδήποτε επάγγελμα ή δεν ασκεί επάγγελμα. Επομένως μόνο στις περιπτώσεις που καθορίζονται περιοριστικά από την παρ. 3 άρθρου 22 επιτρέπεται η επίταξη εργασίας επαγγελματιών οι οποίοι έχουν την εμπορική ιδιότητα. Η επίταξη αυτή, χωρίς την ανωτέρω ειδική διάταξη, δεν θα ήταν δυνατή βάσει των γενικών διατάξεων άρθρου 5 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος που προβλέπουν την δυνατότητα θεσπίσεως περιορισμών στην προσωπική ελευθερία. Και τούτο γιατί η επίταξη της εργασίας αναιρεί αυτή την ίδια την ουσία της ελευθερίας της εργασίας και επιτρέπεται από το Σύνταγμα στις ειδικές και εξαιρετικές περιπτώσεις που απαριθμούνται στο άρθρο 22 παρ. 3, ενώ κατά την έννοια των παρ. 1 και 3 του άρθρου 5 οι περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν στην προσωπική ελευθερία για χάρη του γενικού συμφέροντος και που έχουν χαρακτήρα ρυθμίσεως του ατομικού δικαιώματος, δεν μπορούν να αναιρέσουν την ουσία του δικαιώματος, προσβάλλοντας τον ίδιο τον πυρήνα του.

Απεργία, η κατά το άρθρο 23 παρ. 2 του Συντάγματος κατοχύρωση του δικαιώματος της απεργίας, που προϋποθέτει σχέση εργαζομένου και εργοδότη, δεν αναφέρεται στους ελεύθερους επαγγελματίες και πάντως δεν εμποδίζει την εφαρμογή του ειδικού νόμου της επιτάξεως προσωπικών υπηρεσιών, η οποία προβλέπεται από το άρθρο 22 παρ. 3 του Συντάγματος χάριν του ομαλού κοινωνικού βίου της χώρας.
(Απόσπασμα από το ΔΝΣΤΕ 1983).

(Α΄ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)

Επίταξη. Διοικητικές πράξεις επιβολής στρατιωτικής επίταξης ή απόρριψης αιτήματος άρσεώς της υπάγονται σε αίτηση ακύρωσης ενώπιον του ΣΤ΄ Τμήματος του ΣτΕ. Επιβολή στρατιωτικής επίταξης. Πότε είναι νόμιμη. Η ένδικη επίταξη της επίδικης έκτασης απέβλεπε στην ικανοποίηση μόνιμης στρατιωτικής ανάγκης και διατηρήθηκε ανεπίτρεπτα πέρα από κάθε εύλογο χρόνο. Δεκτή η αίτηση ακύρωσης.

Αριθμός 1094/2005
ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΣΤ΄

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 31 Ιανουαρίου 2005 με την εξής σύνθεση: Θ. Χατζηπαύλου, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του ΣΤ΄ Τμήματος, Θ. Παπαευαγγέλου, Κ. Ευστρατίου, Σύμβουλοι, Δ. Κυριλλόπουλος, Β. Ραφτοπούλου, Πάρεδροι. Γραμματέας ο Β. Μανωλόπουλος, Γραμματέας του ΣΤ΄ Τμήματος.

Για να δικάσει την από 2 Ιουλίου 2001 αίτηση :

του ο οποίος παρέστη με τον δικηγόρο Δημήτριο Πανταρώτα (Α.Μ. 2448), που τον διόρισε με πληρεξούσιο,

κατά του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, ο οποίος παρέστη με τον Γεώργιο Ανδρέου, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

Με την αίτηση αυτή ο αιτών επιδιώκει να ακυρωθούν οι υπ' αριθμ. : 1) Φ.913.12/12/29/1976/Σ.438/21.5.2001 πράξη του Διευθυντή του Τμήματος 2β του Ταμείου Εθνικής Άμυνας, 2) Φ.913/26/571347/Σ.891/ 4.5.2001 πράξη του ΓΕΣ/ΔΥΠΟ και 3) κάθε άλλη σχετική πράξη ή παράλειψη της Διοικήσεως.

Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Συμβούλου Θ. Παπαευαγγέλου.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον πληρεξούσιο του αιτούντος, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση και τον αντιπρόσωπο του Υπουργού, ο οποίος ζήτησε την απόρριψή της. Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου κ α ι

Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α

Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ á τ ο Ν ό μ ο

1. Επειδή, για την υπό κρίση αίτηση κατεβλήθη το νόμιμο παράβολο (2110363/01 έντυπο γραμμάτιο).

2. Επειδή, με την αίτηση αυτή ζητείται η ακύρωση: α) της Φ.913.12/12/29/1976/Σ.438/21.5.01 πράξεως του Ταμείου Εθνικής Άμυνας, με την οποία, σε απάντηση σχετικής αίτησης του αιτούντος, για την άρση της επίταξης ακινήτου του στην Καρδάμαινα νήσου Κω, του γνωστοποιείται ότι η επιταχθείσα

έκταση είναι απαραίτητη στη στρατιωτική μονάδα που την κατέχει και β) της Φ.913/26/571347/Σ.891/4.5.01 πράξεως του Γενικού Επιτελείου Στρατού, με την οποία η Διεύθυνση Υποδομής γνωματεύει για την επίταξη και άλλης εκτάσεως, στην ίδια περιοχή, και την, εν συνεχεία, απαλλοτρίωση της όλης εκτάσεως.

3. Επειδή, από τις προσβαλλόμενες πράξεις, η υπό στοιχ. (β) δεν αποτελεί εκτελεστή διοικητική πράξη, ως μη παράγουσα έννομες συνέπειες και, συνεπώς, απαραδέκτως προσβάλλεται. Εξ άλλου, με την υπό στοιχ. (α) προσβαλλόμενη πράξη, ναι μεν παρέχονται πληροφορίες στον αιτούντα, πλην, στην ουσία, απορρίπτεται η υποβληθείσα από αυτόν αίτηση άρσεως της επιβληθείσης επιτάξεως και, συνεπώς, η υπό κρίση αίτηση, ασκηθείσα εμπροθέσμως κατά της πράξεως αυτής, είναι περαιτέρω εξεταστέα.

4. Επειδή, ο Ν. 1406/83 (Α'182) ορίζει ότι: «1. Υπάγονται στη δικαιοδοσία των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων όλες οι διοικητικές διαφορές ουσίας που δεν έχουν μέχρι σήμερα υπαχθεί σε αυτή. 2. Στις διαφορές αυτές περιλαμβάνονται ιδίως αυτές που αναφέρονται κατά την εφαρμογή της νομοθεσίας που αφορά: ... γ) τις στρατιωτικές, ναυτικές και αεροπορικές επιτάξεις. ...». Όπως συνάγεται από τη διάταξη αυτή, με το Ν. 1406/83 υπήχθησαν στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια οι υφιστάμενες διοικητικές διαφορές ουσίας και δεν προεβλέφθησαν νέες (ΣΕ 1468/90 Ολ, 3615/96, 2373/87). Επομένως, διοικητικές πράξεις επιβολής στρατιωτικής επιτάξεως ή απορρίψεως αιτήματος άρσεώς της, οι οποίες υπέκειντο, ως εκ του περιεχομένου τους, σε αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, εξακολουθούν και μετά το Ν. 1406/83 να υπόκεινται στο εν λόγω ένδικο μέσο. Κατά συνέπεια, νομίμως ασκήθηκε κατά της προσβαλλομένης πράξεως η υπό κρίση αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Δικαστηρίου αυτού. Εξ άλλου, κατά το άρθρο 6 του Π.Δ. 361/01 (Α'244), στην αρμοδιότητα του ΣΤ' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας υπάγονται τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που αφορούν διαφορές οι οποίες προκύπτουν από την εφαρμογή της νομοθεσίας, μεταξύ άλλων, για τις επιτάξεις, ανεξάρτητα από το όργανο που τις κηρύσσει (εφλ όσον δεν αφορούν τη χωροταξία, την πολεοδομία και τη δόμηση γενικά), κατά δε το άρθρο 7 του ίδιου Π.Δ/τος, η ισχύς του αρχίζει από την 7 Ιανουαρίου 2002, ένδικα βοηθήματα και μέσα που έχουν ασκηθεί στο Συμβούλιο της Επικρατείας έως την έναρξη ισχύος του διατάγματος αυτού αλλά δεν έχουν συζητηθεί, εκδικάζονται από το, κατά τις διατάξεις του, αρμόδιο Τμήμα. Συνεπώς, εφλ όσον η υπό κρίση αίτηση ακυρώσεως ασκήθηκε στις 10.7.01, δηλαδή, πριν από την έναρξη ισχύος του εν λόγω Π.Δ/τος (7.1.02), δεν είχε δε συζητηθεί μέχρι την ημερομηνία αυτή, νομίμως εισάγεται προς συζήτηση ενώπιον του ΣΤ' Τμήματος.

5. Επειδή, σύμφωνα με το Σύνταγμα (άρθρο 18 παρ. 3) και το νόμο (άρθρα 1, 65 και 67 του Ν. 4442/29, Α'339, όπως τα άρθρα αυτά έχουν τροποποιηθεί με το άρθρο 1 του Ν. 611/77, Α'124 και το Ν.Δ. 68/73, Α'143), επιτρέπεται η προσωρινή αφαίρεση της χρήσεως ακινήτου με την επιβολή επιτάξεως, εφλ όσον αυτό γίνεται για την ικανοποίηση στρατιωτικής ανάγκης, έκτακτης και πρόσκαιρης και όχι μόνιμης και διαρκούς, για την ικανοποίηση της οποίας μπορεί να επιβληθεί αναγκαστική απαλλοτρίωση του ακινήτου. Και είναι μεν συνταγματικώς επιτρεπτή η επιβολή επιτάξεως για την ικανοποίηση μόνιμης ανάγκης, όταν είναι επείγουσα και επιτακτική η άμεση και πρόσκαιρη αντιμετώπισή της και μέχρις ότου, μέσα σε εύλογο χρόνο, η ανάγκη αυτή αντιμετωπισθεί οριστικά με αναγκαστική απαλλοτρίωση, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να διατηρηθεί η επίταξη πέρα από τον εύλογο αυτό χρόνο (ΣΕ 1948/01, 4522/88 κλπ).

6. Επειδή, εν προκειμένω, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, με την Φ.913/55/11577/Σ.299/17.5.80 απόφαση της 80 ΑΔΤΕΧ επιτάχθηκε έκταση 2.550 τ.μ. στην περιοχή Αγ. Βαρβάρας Καρδάμαινας νήσου Κώ, για την κάλυψη στρατιωτικών αναγκών του 543 ΤΕΧ. Με την από 23.4.01 αίτησή του, ο αιτών ζήτησε να αρθεί η ως άνω επίταξη, κατά το τμήμα, εκτάσεως 1.350 τ.μ., που αφορούσε δική του ιδιοκτησία. Επί της αιτήσεως αυτής, το Ταμείο Εθνικής □μυνας, με την ως άνω παραδεκτώως προσβαλλόμενη πράξη του, γνωστοποίησε στον αιτούντα ότι η εν λόγω έκταση εξακολουθεί να είναι απαραίτητη στη Μονάδα που την κατέχει, γι' αυτό και το ΓΕΣ/ΔΥΠΟ γνωμάτευσε για την απαλλοτρίωσή της. Με τα δεδομένα αυτά, είναι φανερό ότι η επιβολή της επιτάξεως απέβλεπε, κατά παράβαση του άρθρου 18 παρ. 3 του Συντάγματος και των σχετικών διατάξεων του Ν. 4442/29, στην ικανοποίηση μόνιμης στρατιωτικής ανάγκης. Αλλά και αν θεωρηθεί ότι ήταν δικαιολογημένη η άμεση και πρόσκαιρη αντιμετώπιση της ανάγκης αυτής, όταν επεβλήθη η επίταξη, το μέτρο, πάντως, αυτό διατηρήθηκε, μέχρι το χρόνο που εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση της Διοικήσεως, ανεπίτρεπτα και πέρα από κάθε εύλογο χρόνο. Συνεπώς, για το λόγο αυτό, βασίμως προσβαλλόμενο, πρέπει να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη απόφαση.

Δ ι ά τ α ύ τ α

Δέχεται την υπό κρίση αίτηση.

Ακυρώνει την Φ.913.12/12/29/1976/Σ.438/21.5.01 απόφαση του Ταμείου Εθνικής □μυνας.

Διατάσσει την απόδοση του παραβόλου. Και

Επιβάλλει στο Δημόσιο τη δικαστική δαπάνη του αιτούντος, ανερχόμενη σε εννιακόσια είκοσι (920) ευρώ.

Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 7 Φεβρουαρίου και 22 Μαρτίου 2005 και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 11ης Απριλίου 2005.

Ο Πρόεδρος του ΣΤ΄ Τμήματος Ο Γραμματέας του ΣΤ΄ Τμήματος

Θ. Χατζηπαύλου

Β. Μανωλόπουλος

(Α΄ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ, ΑΡΧΝ 2004/489)

Δέσμευση ακινήτων από το Δημόσιο για την αποκατάσταση προσφύγων. Διαχρονικό δικαίο. Αναγκαστική απαλλοτρίωση για εγκατάσταση προσφύγων ομογενών. Λήξη των επιτάξεων την 4.6.1932, αναβίωση από την ισχύ του Ν. 2044/15.4.1952 και ανάκληση την 15.4.1957 σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 2 του από 29/30.4.1953 Β.Δ., εφόσον μέχρι τότε δεν είχε χωρήσει κατάληψη ή αποζημίωση. Δυνατότητα χρησιμοποίησης επί αυτών των ακινήτων από την 15.4.1957. Ενομο συμφέρον για άσκηση αναιρέσεως. Διάδικοι. Αναιρεί την υπ' αρ. 7956/2001 απόφαση του Εφετείου Αθηνών λόγω παραβίασης ουσιαστικού δικαίου και μή λήψης υπόψη και συνεκτίμησής ουσιαστών εγγράφων.

N.T.
Αριθμός 723/2003
ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ
Γ' Πολιτικό Τμήμα

ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΗΚΕ από τους Δικαστές: Παναγιώτη Φιλιππόπουλο, Αντιπρόεδρο, Αχιλλέα Ζήση, Ιωάννη Βερέτσο, Σπυριδώνα Μπαρμπαστάθη και Κωνσταντίνο Μουλαγιάννη, Αρεοπαγίτες.

ΣΥΝΗΛΘΕ σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατάστημά του, στις 5 Μαρτίου 2003, με την παρουσία και της γραμματέως Αικατερίνης Μανιατάκη, για να δικάσει την υπόθεση μεταξύ:

Των αναιρεσιόντων: Ο 4ος παραστάθηκε με τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Αντώνιο Βυρίνη, οι δε λοιποί εκπροσωπήθηκαν από τον ίδιο ως άνω δικηγόρο.

Των αναιρεσιβλήτων:..... που εκπροσωπήθηκαν από τον πληρεξούσιο δικηγόρο τους Δημήτριο Τσούτσουβα, και..... που δεν παραστάθηκε στο ακροατήριο.

Η ένδικη διαφορά άρχισε με την από 12.6.1972 αγωγή του αρχικού ενάγοντος που κατατέθηκε στο Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών. Εκδόθηκαν οι αποφάσεις: 15954/72, 3114/76, προδικαστικές, 823/2000, οριστική, του ίδιου Δικαστηρίου και 7956/01 του Εφετείου Αθηνών. Την αναίρεση της τελευταίας αποφάσεως ζητούν οι αναιρεσιόντες με την από 30.1.2002 αίτησή τους.

Κατά τη συζήτηση της αιτήσεως αυτής, που εκφωνήθηκε από το πινάκιο, οι διάδικοι παραστάθηκαν όπως σημειώνεται πιο πάνω. Ο εισηγητής Αρεοπαγίτης Κωνσταντίνος Μουλαγιάννης ανέγνωσε την από 20.2.2003 έκθεσή του, με την οποία εισηγήθηκε την παραδοχή της κρινομένης αιτήσεως αναίρεσεως. Ο πληρεξούσιος των αναιρεσιόντων ζήτησε την παραδοχή της αιτήσεως, ο πληρεξούσιος των παρισταμένων αναιρεσιβλήτων την απόρριψή της, καθένας δε την καταδίκη του αντιδίκου μέρους στη δικαστική δαπάνη.

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Επειδή, όπως προκύπτει από την υπ' αριθμ. 6536γ/12-4-2002 έκθεση του δικαστικού επιμελητή Αθηνών Κων/νου Παναγιωτόπουλου, επικυρωμένο αντίγραφο της κρινομένης αιτήσεως αναίρεσεως με την επ' αυτής πράξη ορισμού της προκειμένης δικασίμου και κλήση για συζήτηση κατ' αυτήν, επιδόθηκαν με επίστευση των αναιρεσιόντων νομοτύπως και εμπροθέσμως στο έκτο αναιρεσίβλητο Ελληνικό Δημόσιο. Επομένως εφόσον αυτό δεν εμφανίσθηκε κατά την εκφώνηση της υποθέσεως από τη σειρά του πινακίου, ούτε κατέθεσε έγγραφη δήλωση κατ' άρθρο 242 παρ. 2 Κ.Πολ.Δ., πρέπει να προχωρήσει η συζήτηση σαν να ήταν παρόν (576 Κ.Πολ.Δ.).

Επειδή, από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 556 και 558 Κ.Πολ.Δ. προκύπτει ότι για την άσκηση αναίρεσεως απαιτείται έννομο συμφέρον, το οποίο υφίσταται όταν ο αναιρεσιών ηττήθηκε ολικώς ή μερικώς με την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση, πρέπει δε να απευθύνεται κατ' εκείνων των

αντιδίκων του που νίκησαν στη δίκη. Στην προκειμένη περίπτωση, από την κατ' άρθρο 561 παρ. 2 Κ.Πολ.Δ. επισκόπηση των διαδικαστικών εγγράφων προκύπτει ότι η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση επικύρωσε την πρωτοβάθμια, η οποία αφενός μεν δέχθηκε ως και ουσιαστικά βάσιμη την από 12-6-1972 κατά του τελευταίου αναιρεσιβλήτου Ελληνικού Δημοσίου αγωγή του αρχικού ενάγοντος, στη θέση του οποίου υπεισιήλθαν οι λοιποί αναιρεσιβλήτοι κληρονόμοι του, αφετέρου δε απέρριψε την κατά πάντων των ανωτέρω κυρία παρέμβαση. Συνεπώς η κρινομένη αίτηση αναιρέσεως που άσκησαν οι κυρίως παρεμβαίνοντες οι οποίοι ηττήθησαν μόνο έναντι των δικαιοδόχων του αρχικώς ενάγοντος ήτοι των πέντε πρώτων αναιρεσιβλήτων, απαραδέκτως απευθύνεται και κατά του Ελληνικού Δημοσίου και πρέπει να απορριφθεί αυτεπαγγέλτως ως προς αυτό για έλλειψη εννόμου συμφέροντος.

Επειδή, κατά τροποποίηση του άρθρου 17 του Σ/τος του 1911 από την υπ' αριθ. 3473 της 14-2/5-3-1923 απόφαση της Επαναστάσεως του 1922 που κυρώθηκε με το από 7-6/15-9-1924 ψήφισμα της Δ' Συντακτικής Συνελεύσεως, ορίσθηκε ότι επί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων ακινήτων προς εγκατάσταση εν γένει προσφύγων ομογενών και μη, επιτρέπεται η κατάληψη των ακινήτων τούτων και προ της καταβολής της αποζημιώσεως. Κατά δε την παρ. 3 του άρθρου 19 του Σ/τος του 1927, ειδικοί νόμοι θέλουν κανονίσει τα των επιτάξεων προς θεραπεία άμεσης κοινωνικής ανάγκης, δυναμένης να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και υγεία. Και κατ' άρθρο 119 του ίδιου Σ/τος, προς αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών, προσφύγων κ.λ.π. χωρεί επί μία πενταετία παρέκκλιση από το άρθρο 19, όπως εκάστοτε ορίζει ο νόμος. Περαιτέρω κατά τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 Ν. 4581/1930 τα κτήματα που επιτάχθηκαν ή κατελήφθησαν από το Δημόσιο και παρεδόθησαν σε πρόσφυγες ή γηγενείς, κηρύσσονται με το νόμο αυτό αναγκαστικώς απαλλοτριωθέντα αφότου κατελήφθησαν και αν ακόμη δεν δημοσιεύθηκε απαλλοτριωτική απόφαση (πρβλ. άρθρ. 144 παρ. 1 Αγρ. Κ.). Κατά δε τη διάταξη του άρθρου 64 παρ. 6 του Β. Δ/τος 330/1960 "περί κωδ/σεως της περί αποκαταστάσεως των αστών προσφύγων νομοθεσίας (Ν.2044/1952)", από της ισχύος του Ν.2044/15-4-1952 τα υπό των προσφύγων καταληφθέντα και μη απαλλοτριωθέντα κτήματα θεωρούνται από της καταλήψεως ότι τελούν σε νόμιμη επίταξη (πρβλ. άρθρο 149 Αγρ. Κ.). Και κατ' άρθρο 2 παρ. 5 του από 29/30-4-1953 Β. Δ/τος "περί κωδ/σεως των διατάξεων περί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων", οι προσφυγικές απαλλοτριώσεις ανακαλούνται αυτοδικαίως από την 15-4-1957, εφόσον μέχρι τη χρονολογία αυτή δεν εχώρησε ούτε κατάληψη ούτε αποζημίωση (πρβλ. άρθρα 64 παρ. 4 Β. Δ/τος 330/60 και 145 Αγρ. Κ.). Εξάλλου η αναγκαστική απαλλοτριώση επιφέρει οριστική στέρηση της ιδιοκτησίας και αντιδιαστέλλεται της επιτάξεως, η οποία αποτελεί μονομερή πολιτειακή πράξη που δεσμεύει προσωρινώς τη χρήση και κάρπωση του πράγματος και δεν επάγεται την απώλεια της ιδιοκτησίας, ούτε δύναται η διάρκειά της, ενόψει και της ανώτερης βίας από αυτήν, να ληφθεί υπόψη προς παραγραφή ή χρησιδεσποτεία τρίτου. Η δε νομή του επιταχθέντος ακινήτου παραμένει στον ιδιοκτήμονα αυτού, ο οποίος διατηρεί το πνευματικό στοιχείο της (animus) και μόνο το σωματικό (corpore) ασκεί δια του επιτάσσοντος, ενώ η επίταξη λύεται μόνο δια της ανακλήσεως της ή της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως του πράγματος, η οποία κατά την περί προστασίας της ιδιοκτησίας γενική συνταγματική διάταξη, συντελείται με την πληρωμή της αποζημιώσεως. Έτσι και η με οποιοδήποτε τρόπο δέσμευση (επίταξη, κατάληψη, απαλλοτριώση) εκτάσεων από το Δημόσιο κατά τις προαναφερόμενες διατάξεις για την αποκατάσταση προσφύγων, δεν μεταθέτει την κυριότητα σ' αυτό πριν από την αποζημίωση του ιδιοκτήμονα, χωρίς την οποία ούτε το Δημόσιο ούτε οι υπ' αυτού εγκαθιστάμενοι ή αυθαιρέτως κατέχοντες (πρόσφυγες, γηγενείς ή παραπηγματούχοι) δύναται να χρησιδεσπόσουν, διότι κατά τις ίδιες διατάξεις οι επίμαχες εκτάσεις λογίζονται ως επιταγμένες και συνακολούθως το Δημόσιο ασκεί νομή ως αντιπρόσωπος του καθού η επίταξη. Ειδικώς δε οι επιτάξεις

ακινήτων που επεβλήθησαν κατά τις προαναφερόμενες συνταγματικές διατάξεις προς αποκατάσταση προσφύγων, έληξαν την 4-6-1932 μετά την πάροδο πενταετίας από την έναρξη ισχύος του Σ/τος του 1927, αφότου κατά το άρθρο 119 αυτού μέχρι τότε επιτρεπόταν παρέκκλιση των από το άρθρο 19 διατασσομένων. Επακολούθησε αναβίωση αυτών από της ισχύος του Ν. 2044/15-4-1952, για να ανακληθούν αυτοδικαίως, μετά πενταετία την 15-4-1957 κατ' άρθρο 2 παρ. 5 του από 29/30-4-1953 Β. Δ/τος, εφόσον μέχρι τη χρονολογία αυτή δεν εχώρησε ούτε κατάληψη ούτε αποζημίωση. Δεδομένου μάλιστα ότι το ενδιάμεσο διάστημα από τη λήξη της αρχικής επιτάξεως την 4-6-1932 και από την εισαγωγή του ΑΚ την 23-2-1946 μέχρι την ανασύσταση της επιτάξεως την 15-4-1952, δεν επαρκεί για την απόκτηση κυριότητας με τριακονταετή ή εικοσαετή χρησικτησία, σύμφωνα με τις διατάξεις του προϊσχύσαντος β.ρ.δ. (ν. 8 παρ. 1 κώδ. (7.39) και 9 παρ. 1 βασ. (50.14) και του άρθρου 1045 ΑΚ, παρέπεται ότι επί των ως άνω επιταχθέντων ακινήτων, για τα οποία δεν συντελέσθηκε απαλλοτρίωση, χωρεί χρησικτησία από την κατά τα άνω τελική ανάκληση της επιτάξεώς τους την 15-4-1957. Στην προκειμένη περίπτωση το Εφετείο μετ' εκτίμηση των αποδείξεων δέχθηκε ότι το επίδικο αποτελεί τμήμα μείζονος οικοπέδου που περιλαμβάνεται στους δικαιοκτητικούς τίτλους των αναιρεσιόντων και των δικαιοπαρόχων τους, ωστόσο όμως από το έτος 1922 εγκαταστάθηκε σ' αυτό ο εκ Ζακύνθου καταγόμενος και ανήγειρε πλινθόκτιστο οικίσκο δύο δωματίων, νεμόμενος έκτοτε τούτο καλοπίστως και με διάνοια κυρίου μέχρι το θάνατό του την 16-3-1944, ακολούθως δε ο αρχικώς ενάγων υιός του ως μοναδικός κληρονόμος του, συνέχισε την ίδια νομή μέχρι την άσκηση της ενδίκου κυρίας παρεμβάσεως των αναιρεσιόντων την 25-11-1975, γενόμενος κύριος πρωτοτύπως, με έκτακτη χρησικτησία. Αναφορικώς δε με τον ισχυρισμό των παρεμβάντων-αναιρεσιόντων, ότι το επίδικο δεν ήταν δεκτικό χρησιδεσποτείας κατά την κρίσιμο χρόνο, καθόσον είχε επιταχθεί με τις υπ' αυτών επικαλούμενες υπουργικές Αποφάσεις των ετών 1925 και 1927 προς αποκατάσταση προσφύγων, το Εφετείο απέρριψε αυτόν με δύο επάλληλες αιτιολογίες. Συγκεκριμένα δέχθηκε ότι το επίδικο δεν περιλαμβάνεται στην επιταχθείσα έκταση, άλλως και με την εκδοχή ότι είχε επιταχθεί, η επίταξη αυτή έληξε την 4-6-1932 κατ' άρθρο 119 του Σ/τος του 1927 και έτσι τούτο έκτοτε ήταν δεκτικό χρησικτησίας με αποτέλεσμα ο αρχικός ενάγων, ο οποίος νεμήθηκε αυτό με διάνοια κυρίου και καλή πίστη συνεχώς από το 1944 μέχρι το 1975, να γίνει κύριος με έκτακτη χρησικτησία. Όσον αφορά τη δεύτερη αιτιολογία, το Δικαστήριο με αυτά που δέχθηκε παραβίασε τις προαναφερόμενες ουσιαστικές διατάξεις και ιδίως εκείνες των άρθρων 6 παρ. 3 Ν. 2044/15-4-19652 (64 παρ. 6 και 7 β.δ. 330/60), 5 παρ. 1 Ν. 4581/1930 και 2 παρ. 5 β.δ. 29/30-4-1953, σε συνδυασμό με τις συμπορευόμενες διατάξεις των άρθρων 144, 145 και 149 Αγρ. Κ, με τις οποίες προσεπιβεβαιώθηκε η κατάσταση επιτάξεως των οπωσδήποτε δεσμευθέντων ακινήτων προς αποκατάσταση προσφύγων, σύμφωνα με τις προπαρατιθέμενες συνταγματικές διατάξεις και μάλιστα ανεξαρτήτως οποιασδήποτε καταλήψεώς τους, εφόσον δεν είχε συντελεσθεί απαλλοτρίωση αυτών. Συνεπώς είναι βάσιμος ο περί τούτου τρίτος λόγος της αναιρέσεως από το άρθρο 559 αριθ. 1 Κ.Πολ.Δ. με τον οποίο πλήττεται η ως άνω δεύτερη επάλληλη αιτιολογία της αποφάσεως. Περαιτέρω οι αναιρεσιόντες, με τον 1ο λόγο της αναιρέσεως κατά το μέρος του από εδαφ. 11 γ' του ίδιου Κώδικα, ισχυρίζονται ότι το Εφετείο παρέλειψε να λάβει υπόψη τα αναφερόμενα σ' αυτόν έγγραφα τα οποία επικαλέσθηκαν και προσκόμισαν και συγκεκριμένα τα υπ' αριθμ. 6320/1957 και 6829/1966 σχεδιαγράμματα του Υπουργείου Προνοίας καθώς και το από του έτους 1922 σχεδιάγραμμα του μηχανικού Σ. Παπασωτηρίου, από τα οποία, σε συνδυασμό και με την έκθεση πραγματογνωμοσύνης, κατά τους αναιρεσιόντες αποδεικνύεται ο ισχυρισμός τους, που απορρίφθηκε από το Εφετείο, ότι το επίδικο περιλαμβάνεται στην επιταχθείσα έκταση. Ο λόγος αυτός της αιτήσεως με τον οποίο πλήττεται η πρώτη ως άνω επάλληλη αιτιολογία της αποφάσεως, ότι δηλαδή το επίδικο δεν περιλαμβάνεται στην επιταχθείσα έκταση,

είναι βάσιμος και πρέπει να γίνει δεκτός, διότι από το περιεχόμενο της αναιρεσιβαλλομένης, όπου γίνεται ανάλυση και αξιολόγηση άλλων εγγράφων, τα ως άνω έγγραφα αγνοούνται εντελώς παρά το ότι οι αναιρεσιδόντες επικαλέστηκαν αυτά όπως τούτο προκύπτει από τις προτάσεις τους στο Εφετείο. Εντεύθεν δεν καθίσταται αδιστάκτως βέβαιο ότι το Δικαστήριο έλαβε υπόψη και συνεκτίμησε και τα ως άνω ουσιώδη έγγραφα.

Ενόψει πάντων των ανωτέρω, εφόσον γίνονται δεκτοί οι ως άνω δύο λόγοι της αιτήσεως με τους οποίους πλήττονται και οι δύο επάλληλες αιτιολογίες, πρέπει να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση κατά τα αναφερόμενα στο διατακτικό.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Αναιρεί την υπ' αριθμ. 7956/2001 απόφαση του Εφετείου Αθηνών.

Παραπέμπει την υπόθεση προς περαιτέρω εκδίκαση στο ίδιο Εφετείο, συγκροτούμενο από άλλους δικαστές. Και

Καταδικάζει τους παρισταμένους αναιρεσιβλητούς στη δικαστική δαπάνη των αναιρεσιδόντων, την οποία ορίζει σε χίλια πεντακόσια (1.500) ευρώ.

Κρίθηκε και αποφασίσθηκε στην Αθήνα στις 9 Απριλίου 2003.
Δημοσιεύθηκε στο ακροατήριο στις 7 Μαΐου 2003.

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΣτΕ 2500/2002 :Υπόθεση επίταξης για την κάλυψη αναγκών του Πολεμικού Ναυτικού
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=82576&total=1#

ΣτΕ 330/2002 Επιτροπή Αναστολών του ΣτΕ:Υπόθεση επίταξης κινηματογράφου
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=80375&total=6

ΣτΕ1948/2001, Τμήμα Δ':Υπόθεση επίταξης για στέγαση αποθήκης καυσίμων
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg/sid=80375&total=5#

ΣτΕ1063/1998 Ολ.:Υπόθεση επίταξης για στέγαση υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού:
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg/sid=80375&total=5#

ΣτΕ3454/1998 Τμήμα Δ':Υπόθεση εγκατάστασης RADAR στον Αερολιμένα Θεσ/κης:
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg/sid=80375&total=5#

ΣτΕ3456/1998 Ολ.:Υπόθεση εγκατάστασης RADAR στον Αερολιμένα Θεσ/κης.
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg/sid=80375&total=5#

ΣτΕ3385/1995 Τμήμα Δ':Υπόθεση επίταξης για στέγαση του 3ου σχολικού εργαστηριακού κέντρου Περιστερίου
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg/sid=80375&total=4#

ΣτΕ2969/1990(Α' Τμήμα): Υπόθεση επίταξης υδρευτικών εγκαταστάσεων στην Αρτέμιδα Αττικής,
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=80485&total=2#

ΣτΕ 687/1987 Ολ.:Υπόθεση χειριστών και ιπταμένων μηχανικών Ολυμπιακής Αεροπορίας, ΕΕΔ 1987, Σ.461

ΣΤΕ2291/1987 Ολ.:Υπόθεση χειριστών και ιπταμένων μηχανικών της Ολυμπιακής Αεροπορίας,
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=80485&total=9#

ΣΤΕ 746/1984,Νο.Β. 34,σ.1340

ΣΤΕ2960/83,ΤμήμαΔ':Υπόθεση επίταξης επαγγελματιών με την εμπορική ιδιότητα
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=80485&total=1#

ΣΤΕ 1329/1982 Δ'.Τμήμα, Υπόθεση Δημοτικού Σχολείου Μεγάρων, Νομολογία ΣΤΕ 1982,σ.1677

ΣΤΕ 414/1963,Ολ.,Υπόθεση επίταξης εγκαταστάσεων αντλήσεως ύδατος από τον Νομάρχη
Κυκλάδων. Νομολογία ΣΤΕ 1963,σ.510

ΣΤΕ 855/1952,Υπόθεση επίταξης για στέγαση των υπηρεσιών της Αστυνομικής Διεύθυνσεως
Κέρκυρας,Ολ. Αρχ.Νομ.1952 σ.376

ΣΤΕ 1563/1951 ,Υπόθεση επίταξης για στέγαση τμήματος Χωροφυλακής,Ολ.Αρχ.Νομ.1952,σ.80

ΣΤΕ 87/1950Ολ. Υπόθεση Αικ.Πατέρα,Νομ.ΣΤΕ 1950,σ.109

Α.Π.723/2003(Γ' ΠολιτικόΤμήμα):Υπόθεση αναγκαστικής απαλλοτρίωσης για εγκατάσταση
προσφύγων ομογενών
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=80485&total=1#

Α.Π.1771/2002(β' ΠολιτικόΤμήμα):Υπόθεση επίταξης ναυτολογημένου προσωπικού του
ωκεανογραφικού σκάφους «V/Γ ΠΥΘΕΑΣ
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=80485&total=2#

Α.Π.1302/1997(γ' ΠολιτικόΤμήμα):Υπόθεση επίταξης για αποκατάσταση προσφύγων
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=80485&total=3#

Α.Π. 71/1987:Υπόθεση επίταξης ακινήτου στην Ρόδο για κάλυψη στρατιωτικών αναγκών
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=80485&total=14#

Α.Π.633/1985
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnom/njur8.cases_nvg?sid=82576&total=1#

Εφ.Αθ. 10734/1986 Υπόθεση επίταξης για την κατασκευή διοχετευτικού αγωγού υδραγωγείου
Μόρνου,Αρχ.Νομ.37,σ.714

ΓΝΜΔΝΣΚ108/2003:Υπόθεση αποζημίωσης εταιρίας κατόπιν επίταξης
http://lawdb.intrasoftnet.com/pls/dnjur8.cases_nvg?sid=80485&total=6#